

Асоціація аспірантів-юристів

МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
КОНФЕРЕНЦІЯ

**«ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ
ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН»**

22–23 січня 2021 р.

м. Харків

УДК 342(063)
Т 33

Т 33 **Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання суспільних відносин:** матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 22–23 січня 2021 року). – Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2021. – 88 с.

Видається в авторській редакції. Редакційна колегія Асоціації аспірантів-юристів не завжди поділяє погляди, думки, ідеї авторів та не несе відповідальності за зміст матеріалів, наданих авторами для публікації.

У виданні зібрані тези, подані на міжнародну науково-практичну конференцію «Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання суспільних відносин», які містять дослідження із загальнотеоретичної юриспруденції та з основних галузей права і юридичної науки: міжнародного, адміністративного, фінансового, конституційного, цивільного, господарського, кримінального та трудового.

УДК 342(063)

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЗА ВІКОМ Грень Н. М.	5
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ В АСПЕКТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ Дідач В. І.	7
СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА ТА ЇЇ РОЛЬ В ПОДОЛАННІ БІДНОСТІ В УКРАЇНІ Сидоркіна Р. Д.	11

НАПРЯМ 2. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН, КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС, МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО

УСУНЕННЯ КІЛЬКІСНИХ ОБМЕЖЕНЬ ТА ІНШИХ ПОДІБНИХ ЗАХОДІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЛЬНОГО РУХУ ТОВАРІВ В МЕЖАХ ЄС Войтюк Д. В.	16
ОСНОВНІ СКЛАДОВІ РЕГІОНАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ ЗАГАЛЬНОВИЗНАНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ Заворотченко Т. М.	20
КОНСУЛЬТАТИВНІ ОРГАНИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ Мєдведєв П. В.	25
ПРОЦЕДУРА РОЗГЛЯДУ ТА УХВАЛЕННЯ ВИСНОВКІВ КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ Хмарук Т. В.	28

НАПРЯМ 3. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, АДМІНІСТРАТИВНЕ ТА ФІНАНСОВЕ ПРАВО, АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

МЕХАНІЗМ РОЗГЛЯДУ ЗАПИТУ НА ІНФОРМАЦІЮ Калімбет А. Л.	33
ВПЛИВ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ НА ДЕРЖАВНУ БЕЗПЕКУ Макарчук В. В.	37
НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ В СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ Маслова Я. І.	41

ЯКІСНО-ЗМІСТОВНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗМІНИ ІСТОТНИХ УМОВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ Стець О. М.	45
ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ФОНДУ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ЯК СУБ'ЄКТА ФІНАНСОВИХ ПРАВОВІДНОСИН Хохич Д. Г.	49
НАПРЯМ 4. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, СІМЕЙНЕ ПРАВО, МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО	
ВИНА ЯК ПІДСТАВА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ Коваленко І. А.	54
НАПРЯМ 5. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО	
НОРМАТИВНА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ НАСЛІДКІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО НАСИЛЬСТВА (СТ. 126-1 КК УКРАЇНИ) Біловол О. О.	57
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО Чабан І. В.	60
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНСТИТУЦІЙНИХ ОЗНАК ЗІВАЛТУВАННЯ Чабан І. В.	65
КОРУПЦІЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ Шиян О. Ю.	70
ПЕРІОДИЗАЦІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ ЗА ХВОРОБОЮ Шмат М. С.	74
НАПРЯМ 6. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА	
ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ГІРНИЧОТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВOPOPУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОРУШЕННЯМ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ВУГІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ Безгинський Ю. С.	79
ТРУДОВІ ПРАВА НЕПОВНОЛІТНІХ Столітній О. А.	82

НАПРЯМ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЗА ВІКОМ

Грень Н. М.

кандидат юридичних наук

**Національний університет «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна**

Дискримінація за будь-якою ознакою є негативним явищем. Серед ознак дискримінації виокремлюють дискримінацію за віком.

Вагомо розглянути європейські нормативні стандарти у сфері подолання проблем дискримінації.

З 2000 року в Європейському Союзі діє Директива [1], котра забороняє, серед іншого, дискримінацію за віком у сфері праці та занять у тому числі за віковою ознакою. Основною запорукою нормативного встановлення є досягнення принципу рівного ставлення, що означає відсутність будь-якої форми прямої або непрямої дискримінації.

Відповідно до згаданої Директиви пряма дискримінація має місце, коли до особи ставляться менш сприятливо, ніж до будь-якої іншої особи, яка перебуває у подібній ситуації з будь-якої з причин. Непряма дискримінація має місце там, де присутня нейтральна практика, яка може поставити людей у особливо не вигідний стан за певною ознакою.

Директива застосовується всіх осіб, будь то у державному чи приватному секторі, включаючи державні органи, стосовно:

– доступу до роботи або самозайнятості, включаючи критерії відбору та умови найму, незалежно від сфери діяльності та на всіх рівнях професійної ієрархії, в тому числі щодо просування по службі;

– доступу до всіх видів та рівнів професійної орієнтації, професійного навчання, подальшого навчання та перепідготовки, включаючи практичний досвід;

– працевлаштування та умов праці, включаючи звільнення та оплату праці;

– членство та діяльність в організаціях робітників чи роботодавців або будь-якій організації, члени якої виконують певну професію, включаючи переваги таких організацій.

Важливо розуміти, що держави-члени можуть вважати, що різниця у ставленні за віком не є дискримінаційною, якщо вона об'єктивно та належно обґрунтована національним законодавством відповідно до цілей, що відповідають законодавству, зокрема політиці зайнятості, цілям ринку праці та професійному навчанню, а також є доречними та необхідними.

Така різниця у ставленні може включати:

а) запровадження особливих умов для доступу до роботи та професійного навчання, працевлаштування та занятість, включаючи умови звільнення та оплату праці, для молоді, людей похилого віку;

б) специфікацію умов мінімального віку, досвіду роботи або років служби, необхідних для працевлаштування або певних пільг при працевлаштуванні;

в) визначення верхньої вікової межі для прийняття на роботу, враховуючи освіту, необхідну для даної посади, або необхідність розумного періоду працевлаштування до виходу на пенсію.

Не дивлячись на належний нормативний рівень забезпечення рівності, все ж таки недоліком вказаної Директиви є її вузька сфера, що акцентована виключно на сфері праці.

Директива Ради Європи 426 2008 року подолала прогалину, та акцентувала на впровадженні принципу рівного ставлення до осіб незалежно від релігії чи переконань, інвалідності, віку чи сексуальної орієнтації. Метою цієї пропозиції є впровадження принципу рівного ставлення до осіб незалежно від релігії чи переконань, інвалідності, віку чи сексуальної орієнтації поза межами ринку праці. Вона встановлює основу для заборони дискримінації за цими ознаками та встановлює єдиний мінімальний рівень захисту в межах Європейського Союзу для людей, які зазнали такої дискримінації. Ця пропозиція доповнює існуючу законодавчу базу ЄС, згідно з якою заборона дискримінації за ознаками

релігії чи переконань, інвалідності, віку чи сексуальної орієнтації поширюється лише на роботу, професію та професійне навчання.

Дискримінація в тому вислі у сфері праці заборонена у:

- соціальному захисті включаючи соціальне забезпечення та охорону здоров'я;
- соціальних перевагах;
- освіті;
- доступ до товарів та послуг, які є доступними для громадськості, включаючи житло.

Наявність нормативних стандартів різностороннього спрямування оцінює позитивно, проте гарантування виконання зазначених стандартів має вагоме значення. Тому перспективою подальших досліджень слід вважати гарантування рівності за критерієм віку.

Література:

1. Council Directive 2000/78/EC of 27 November 2000 establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation. Official Journal L 303 , 02/12/2000 P. 16–22.

2. COM (2008) 426: Proposal for a Council Directive on implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of religion or belief, disability, age or sexual orientation {SEC(2008) 2180} {SEC(2008) 2181}

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ В АСПЕКТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Дідач В. І.

*аспірант третього року навчання
кафедри конституційного та міжнародного права*

**Навчально-науковий гуманітарний інститут
Таврійського національного університету
імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна**

Вступ. Чи не найбільшу роль у реалізації реформ в Україні відіграють державні службовці. Від того наскільки система

державної служби та державних службовців відповідає потребам і характеру сучасної держави залежить подальший розвиток цієї держави. В той же час, сучасність вимагає від держав дотримання «Глобальних цілей», спрямованих на подолання бідності, скорочення нерівності, забезпечення сталого розвитку міст та якісної освіти. Реалізацію «Глобальних цілей» покладено на управлінський апарат держави, який здебільшого й представлений інститутом державної служби в особі державних службовців. Важливо, щоб державні службовці в силу того, що вони наділені відповідними повноваженнями, не зловживали ними, а ефективно та якісно впроваджували завдання Цілей сталого розвитку. У цьому аспекті варто розглянути інститут відповідальності державних службовців, як такий, що спрямований на забезпечення формування відповідальної державної служби в Україні, а відтак і реалізації «Глобальних цілей» та реформ, які відбуваються в державі.

Матеріали та методи. При підготовці матеріалів були використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, спрямовані на отримання об'єктивних та достовірних результатів: методи аналізу та синтезу; метод узагальнення, прогностичний метод, тощо. У дослідженні використано матеріали міжнародних та законодавчих актів.

Результати. У вересні 2015 року в рамках 70-ї сесії Генеральної асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН зі сталого розвитку. Результатом Саміту стало прийняття 25 вересня 2015 резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» (далі – Цілі сталого розвитку) [1].

Цілі сталого розвитку передбачають 17 основних пунктів у ключових сферах розвитку суспільства та 169 завдань. Україна приєдналася до інших країн-членів ООН та повинна забезпечувати дотримання Цілей сталого розвитку, що підтверджується Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». Вказаним Указом також було визначено 17 Цілей сталого розвитку для України на період до 2030 року в ключових сферах життєдіяльності, серед яких: подолання голоду; міцне здоров'я; якісна освіта; гендерна рівність; чиста вода та належні санітарні умови; відновлювана енергія; гідна праця та економічне

зростання; інновації та інфраструктура; скорочення нерівності; сталий розвиток міст та спільнот; відповідальне споживання; боротьба зі зміною клімату; збереження морських екосистем; збереження екосистем суші; мир та справедливість; партнерство заради стійкого розвитку [2].

Зазначені Цілі сталого розвитку інтегровані в державну політику на засадах «нікого не залишити осторонь». Реалізація Цілей сталого розвитку покладена на управлінський апарат держави, який представляють державні службовці і, які є відповідальними за національний розвиток за тематичними сферами Цілей сталого розвитку.

Державні службовці в Україні у свою чергу зобов'язані дотримуватися принципів державної служби та правил етичної поведінки, поважати гідність, не допускати порушення прав і свобод людини та громадянина. За порушення цих та інших принципів, передбачених статтею 8 Закону України «Про державну службу», державні службовці несуть дисциплінарну відповідальність. [3] Крім того, чинне законодавство України передбачає застосування до державних службовців матеріальної, адміністративної та кримінальної відповідальності.

Загалом інститут відповідальності (в його перспективному аспекті) є інструментом запобігання протиправних діянь та припускає свідоме, відповідальне ставлення осіб до своїх вчинків. Крім того, інститут відповідальності державних службовців забезпечує якісне виконання державними службовцями своїх посадових обов'язків.

У разі невиконання чи неналежного виконання державним службовцем своїх посадових обов'язків, у тому числі щодо реалізації завдань Цілей сталого розвитку, його може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності. В той же час, ряд науковців стверджують, що дисциплінарна відповідальність, як вид юридичної відповідальності потребує законодавчого вдосконалення. Зокрема, мова йде про необхідність встановлення чіткого переліку підстав дисциплінарної відповідальності та уточнення окремих видів діянь, які кваліфікуються як дисциплінарний проступок [4, с. 100]

Висновки. Проведений аналіз свідчить про те, що саме від державних службовців залежить ефективна реалізація «Глобальних цілей». І враховуючи те, що Україна обрала європейський

напрямок розвитку, дотримання Цілей сталого розвитку, впровадження реформ, спрямованих на зміцнення демократичного устрою є вкрай важливими сьогодні. Однак інститут відповідальності державних службовців, зокрема, дисциплінарної відповідальності, потребує законодавчого вдосконалення. В першу чергу, у зв'язку з тим, що сутністю юридичної відповідальності є стимулювання державного службовця до належного виконання ним своїх посадових обов'язків.

Література:

1. Резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю 25 вересня 2015 року «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» URL: https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/Agenda2030_UA.pdf (дата звернення: 04.11.2020 р.).

2. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення 04.11.2020 р.).

3. Про державну службу: Закон України від 15 грудня 2015 року №889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення 04.11.2020 р.).

4. Липій Є.А., Комзюк А.А. Дисциплінарна відповідальність державних службовців: досвід європейського союзу та українські реалії. Науковий вісник публічного та приватного права, 2019. Вип. 2, том 2. С. 96–101.

СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА ТА ЇЇ РОЛЬ В ПОДОЛАННІ БІДНОСТІ В УКРАЇНІ

Сидоркіна Р. Д.

доцент кафедри соціально-гуманітарної підготовки та права

Західнодонбаський інститут

Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний

заклад «Міжрегіональна академія управління персоналом»

м. Павлоград, Дніпропетровська область, Україна

Досвід європейських країн показує, що Основний закон цих держав визнає їх соціальними, якщо вони беруть на себе зобов'язання соціального характеру гармонізувати інтереси всього суспільства, проявляти політичну волю послідовно втілюючи в реальність взяті на себе зобов'язання та проводити ефективну соціальну політику.

Стаття 1 Конституції проголошує Україну соціальною державою [4]. Людину, її життя, честь і гідність, недоторканість і безпеку Основний закон визнає найвищою соціальною цінністю. Крім того, закон встановлює, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст та спрямованість функціонування держави, яка несе відповідальність за свою діяльність перед людиною.

Побудова розвиненої соціальної держави в Україні стала вкрай необхідним процесом та визначила потребу у формуванні механізмів правового характеру її функціонування.

Зауважуємо, що тільки ефективна соціальна політика може стати міцним фундаментом соціального розвитку держави, здатною забезпечити гідну якість життя громадян і дати можливість інтегруватись в Європейський Союз [3].

Соціальна держава ґрунтується на демократичних засадах, ментальності українського народу, який прагне вільного розвитку, волевиявлення, самореалізації та рівноправності. Така держава є результатом цивілізаційного розвитку суспільства. Найвищою цінністю такої держави є соціальна справедливість [7]. Важливо, щоб кожен громадянин визнавав та усвідомлював шляхи її здійснення.

Базовими рішеннями соціальної держави є гарантовані соціальні права громадян. Не допускається їх звуження. А рівень

соціальних пільг та інших виплат має відповідати встановленим стандартам[5]. В сучасних умовах розвитку України, слід констатувати, що реалізація цих прав є вкрай низькою. Зростає кількість накопичених соціальних проблем. За умов економічної кризи падає виробництво, знижується продуктивність праці, зростає безробіття, зменшуються реальні доходи і заробітна плата.

Рівень безробіття в Україні почав стрімко зростати із введенням жорсткого карантину. Згідно статистичних даних, за 5 років рівень безробіття зріс на 2,5%, що призводить до економічних втрат та соціальної напруги. Але особливо негативною є тенденція його поступового зростання [2].

Так, за даними Державної служби зайнятості у березні 2020 року офіційно зареєстрованих безробітних в Україні було 349 тис. осіб, у квітні цей показник зріс до 457 тис., а в травні – до 511 тис. І тільки з липня почалося зменшення рівня безробіття до 506 тис., у серпні – до 474 тис.. Натомість у січні – листопаді 2020 року безробітних було вже 252 тис. проти 179 тис. за цей же період 2019 року. Однак реальна кількість безробітних у нашій країні – у рази більша. Багато середніх і великих компаній 2020 року скоротили свій штат від 15 до 40%, понад 15% штатних співробітників переведені на віддалену роботу (від бухгалтерів до складних фахівців). 2021 року багато компаній планують зберегти свій штат, але аналітики говорять, що чимало сфер можуть скоротити штати до 30%[6].

Заробітна плата зменшилася в тих галузях, які постраждали від пандемії.

Зокрема, за результатами опитування 300 роботодавців, проведеного сайтом із пошуку роботи Jooble, скоротити зарплати через карантин, починаючи з березня 2020 року, були змушені 18,8% компаній; 72,4% повідомили, що карантин не вплинув на їхню роботу, тому зарплати не переглядалися, а 8,8% компаній, навпаки, їх збільшили.

Водночас, про свої плани щодо збільшення заробітних плат працівникам 2021 року заявили 23,6% опитаних роботодавців, а залишити рівень оплати праці на незмінному рівні вирішили 19,4%. Про наміри зменшити оплату повідомили тільки 1,4%, тоді як майже половина опитаних роботодавців – 49,5% – ще не визначилися.

За прогнозами аналітиків, 2021 рік буде дуже непростим як для найманих працівників, так і для власників бізнесів. Перед кожним з учасників стоятимуть завдання, які вимагатимуть гнучкості, адекватності та терпіння щодо іншої сторони.

Низькою залишається ефективність державної та регіональної політики щодо їх подолання. Великою проблемою є низький рівень якості державного та регіонального управління. Крім того, в державі відсутня адресна відповідальність чиновників за соціальний стан в країні.

Не дають очікуваних результатів здобутки удосконалення нормативно – правового забезпечення соціального розвитку. Приймаються законодавчі норми, які є неадекватними можливостям їх реалізації.

В останній час додалась поляризація особливого шару суспільства – елітарного[1]. В руках певної групи населення концентруються фінансові ресурси та майно. Одночасно, в великих масштабах збільшується численна група бідних людей, які сьогодні стали чинником формування соціальної напруги в країні. Швидкими темпами знижується народжуваність, зростає смертність людей. За даними Державної статистики суттєвим залишається показник перевищення кількості померлих над кількістю народжених: на 100 померлих припадає лише 52 народжених. Всього за дев'ять місяців 2020 року померло 378 315 осіб [2].

Не дивлячись на пандемію, пов'язану із коронавірусом, зростає обсяг еміграції українців. Статистичні дані свідчать, що саме через відсутність роботи 7 мільйонів наших співвітчизників виїхали за кордон на заробітки у Польщу (36%), Росію(25%), Німеччину та Чехію (по 5%), Італію (3%), решта в інших країнах [8]. Міграція суттєво впливає на економіку країни. Згідно з даними ООН, Україна може втратити майже п'яту частину населення до 2050 року. Вважаємо, тільки економічне зростання та позитивні економічні перспективи зможуть спонукати людей залишатися в Україні та інвестувати в її майбутнє.

Додатковою проблемою в Україні стало підвищення комунальних платежів. Таке рішення влади стало ще більшим тягарем для виживання населення. Українці по всій країні виходять на масові мітинги, перекривають дороги з вимогою знизити тарифи, зробити їх справедливими та обґрунтованими. Ситуація

з тарифами обурює населення України, тому що держава має можливості для забезпечення громадян дешевими енергоносіями, газом власного видобутку. Тож, виникає потреба в прийнятті жорсткої та ефективної антикризової програми для збереження економіки.

Бідність населення може перетворитись на тривалу проблему в країні, якщо зволікати з вирішенням вище зазначених проблем. Тобто, дослідження бідності й основних напрямів соціально-економічної політики держави по її подоланню є сьогодні досить актуальним як теоретично так і практично.

Вважаємо, що тільки проведення зваженої соціальної та економічної політики, яка повинна мати спільну спрямованість, можливо створити умови для розбудови такої соціальної держави, яка проводитиме політику, направлену на усунення соціального дисбалансу і передбачить справедливий перерозподіл суспільних благ, збереже трудовий потенціал та захистить соціальні права і інтереси особи, держави в цілому.

Тільки держава соціальної направленості зможе запобігти розшаруванню суспільства за рівнем доходів, майновим становищем, підвищити рівень його життя, створити умови формування середнього класу та подолання бідності. Для цього необхідний баланс взаємодії органів влади, суспільства і людини. Тільки тоді, Україна зможе соціально інтегруватись до європейських та міжнародних соціальних систем.

Література:

1. Бебик В. Держава і громадянське суспільство : партнерські комунікації у глобальному світі : [навч.-метод. посіб.] / В. Бебик, В. Бартніков, Л. Дегтерьова, А. Кудряченко; за заг. ред. В. Бебика: Київ : Ін-т громадянського суспільства, 2006. 248 с.

2. Державний комітет статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

3. Ільчук Л. І. Концепція соціальної держави України (проект) Л. І. Ільчук, А. В. Сивак, А. П. Супруненко – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cpsr.org.ua/?pr=9&id=131>

4. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року// Відомості Верховної Ради, 1996. № 30. С. 141

5. Крусян А.Р. Україна як соціальна держава : концептуальні положення та конституційно – правові реалії. / А.Р. Крусян *Актуальні проблеми політики* : зб. наук. пр. / гол. ред. С. В. Ківалов ; відп. за вип. Л. І. Кормич. – Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія» : Південноукраїнський центр гендерних проблем, 2012. Вип. 44. С. 35–47.

6. Офіційний сайт державної служби зайнятості України [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua/control/uk/statdatacatalog/list>

7. Розвиток партнерства між місцевою владою та недержавним сектором у сфері надання громадських послуг : монографія / за заг. ред. Ю. П. Лебединського. – Ужгород : Патент, 2003. 190 с.

8. Скільки українців – заробітчан працюють за кордоном [Електронний ресурс] // Ділове інтерн. – видання Волині «Конкурент». Режим доступу: <https://Konkurent.in.ua/news/ukrayina/11830/skilkiukrayincivzarobitchanpracyuyutzakordonom>

НАПРЯМ 2. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН, КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС, МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО

УСУНЕННЯ КІЛЬКІСНИХ ОБМЕЖЕНЬ ТА ІНШИХ ПОДІБНИХ ЗАХОДІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЛЬНОГО РУХУ ТОВАРІВ В МЕЖАХ ЄС

*Войтюк Д. В.
студентка I курсу*

**Інститут управління та права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
м. Київ, Україна**

Гармонізоване законодавство Європейського Союзу призначено забезпечувати вільний рух продукції, яка відповідає високому рівню захисту, встановленому в застосовному законодавстві. Відтак, Держави-члени не можуть забороняти, обмежувати або перешкоджати наданню такої продукції. Втім, Державам-членам дозволяється дотримуватись або приймати згідно з Договором (зокрема, із статтями 34 і 36 Договору про функціонування ЄС) додаткові національні положення щодо використання конкретної продукції, призначені для захисту працівників чи інших користувачів або навколишнього середовища. Такі національні положення не можуть ані вимагати модифікації продукції, виготовленої у відповідності до положень застосовного законодавства, ані впливати на умови надання її на ринку [4, с. 204].

Обмеження щодо вільного руху продукції може бути накладене у разі невідповідності продукції суттєвим або іншим правовим вимогам. Крім того, може статись і таке, що продукція, яка відповідає вимогам Гармонізованого законодавства, тим не менш становить ризик для здоров'я або безпеки людей або інших аспектів захисту суспільних інтересів. У такому випадку Держави-члени повинні вимагати від відповідного суб'єкта

господарської діяльності вжити коригувальних заходів. Отже, можливі обмеження вільного руху продукції не лише у разі невідповідності продукції вимогам, встановленим відповідним законодавством, але й у разі її відповідності, коли суттєві або інші вимоги не повністю охоплюють усі ризики, пов'язані з продукцією.

Становлення митної унії, відміна тарифних фіскальних бар'єрів чи ступенева гармонізація податкових приписів виявилася такими, котрих не вистачало для забезпечення повної свободи руху товарів у межах внутрішнього ринку. Тим самим виникла необхідність у відхиленні різних бар'єрів кількісного та якісного характеру, а також інших заходів, які стримують чи перешкоджають вільному руху товарів в межах ЄС. Відповідно до положень ст. 28. ДЕС (імпорт) та ст. 34 (експорт) у внутрішньосоюзній торгівлі заборонені кількісні обмеження та різноманітні заходи подібного характеру. Це означає, що заходи, котрі мають характер, подібний до кількісних обмежень, визначений Верховним Судом ЄС як будь-яке регулювання країнами-учасницями, що можуть безпосередньо чи опосередковано, реально чи на потенційному рівні перешкоджати внутрішньосоюзній торгівлі товарами. Вищевказана дефініція визначається як формула *Dassonville*. Верховний суд ЄС сформулював його в одному зі своїх рішень, де вказав обмеження як щодо самого товару так і стосовно умов його продажу. Умови обмеження самого товару були визнані такими, що мають наслідки, подібні до кількісних обмежень. Так, до них належать рестрикції ні регулювання щодо упаковки, етикеток на товарі, його походження, розмірів тощо. Наведені обмеження заборонені без уваги на проходження товару [3, с. 8].

Встановлена заборона обмежень кількісного характеру та подібних заходів не має, однак, абсолютного характеру. Разом з тим, країни-учасниці мають можливість впровадження імпорتنих, експортних та транзитних заборон/обмежень, якщо цього вимагають міркування публічної моральності, порядку і публічної безпеки, охорони здоров'я та життя людей, охорони тварин, рослин, охорони національних, культурних цінностей, промислової та торгової власності. Варто зазначити, що заборони не можуть бути заходами самовільної дискримінації чи то виконувати роль прихованих рестрикцій у торгівлі між країнами-учасницями.

Окрім вищевказаних постанов, впроваджено також обмеження stand-still, відповідно до якого від моменту впровадження в життя ДЄС країни-учасниці у взаємних оборотах не можуть установлювати нових кількісних бар'єрів чи контингентів більш рестрикційного характеру, ніж раніше існуючі. У своїх відносинах з третіми країнами Європейський Союз, серед іншого, прагне сприяти міжнародній торгівлі регульованою продукцією.

Умови для відкритої торгівлі включають сумісність підходу, узгодженість регламентів та стандартів, прозорість правил, належні рівні та засоби регулювання, неупередженість під час сертифікації, сумісність заходів ринкового нагляду та наглядових практик, а також належний рівень технічної та адміністративної інфраструктури.

Відповідно, в залежності від статусу зазначених вище умов, для полегшення торгівлі може бути застосовано широке розмаїття заходів. Розширення єдиного ринку продукції досягається через низку міжнародно-правових інструментів, які дозволяють досягти належних рівнів співробітництва, зближення чи гармонізації законодавства і таким чином сприяють вільному рухові товарів. Такі інструменти включають:

- приведення законодавчої системи та інфраструктури країн-кандидатів у відповідність із системою та інфраструктурою країн ЄС;

- таке саме приведення у відповідність сусідніми країнами шляхом укладання двосторонніх Угод про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції;

- укладання двосторонніх (міжурядових) Угод про взаємне визнання (MRA) щодо оцінки відповідності, сертифікатів та маркувань, які покликані зменшити витрати на випробування та сертифікацію на інших ринках, а також;

- нарешті, опора на Угоду СОТ про технічні бар'єри в торгівлі [2, с. 115].

Європейський Союз завжди був на передньому краї підтримки міжнародного співробітництва у сфері технічних регламентів, стандартів, оцінки відповідності та усунення технічних бар'єрів у торгівлі продукцією. В рамках Європейської політики сусідства Європейська Комісія чітко висловила свій намір активізувати співпрацю зі східними та південними сусідами Європейського

Союзу в сферах торгівлі, доступу до ринків та регуляторних структур. Використання системи стандартизації та оцінки відповідності Союзу третіми країнами має на меті сприяти торгівлі та доступу до ринків в обох напрямках. Планується укласти угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції між Союзом та урядами сусідніх країн Європейського Союзу (Середземномор'я – Алжир, Єгипет, Ізраїль, Йорданія, Ліван, Марокко, Палестинська автономія, Туніс, – та східних – Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Грузія, Молдова, Україна) [1, с. 74].

Це взаємне визнання еквівалентності в технічному регулюванні, стандартизації та оцінці відповідності, на якому засновані такі угоди, діє на основі законодавства ЄС, яке було прийняте країною-партнером, так само, як воно би застосовувалось до продукції, що вводиться в обіг на ринку Держави-члена. Це дозволяє, без проходження будь-яких подальших процедур схвалення, введення в обіг промислової продукції, на яку воно поширюється і яка була засвідчена як відповідна згідно з процедурами в Європейському Союзі на ринку країни-партнера, і навпаки.

Таким чином, відповідно до положень ст. 28. Договору про Європейський Союз (імпорт) та ст. 34 (експорт) у внутрішньо-союзній торгівлі заборонені кількісні обмеження та різноманітні заходи подібного характеру. Це означає, що заходи, котрі мають характер, подібний до кількісних обмежень, визначений Верховним Судом ЄС як будь-яке регулювання країнами-учасницями, що можуть безпосередньо чи опосередковано, реально чи на потенційному рівні перешкоджати внутрішньосоюзній торгівлі товарами. Однак ця заборона не має абсолютного характеру – країни-учасниці мають можливість впровадження імпортних, експортних та транзитних заборон/обмежень, якщо цього вимагають міркування публічної моральності, порядку і публічної безпеки, охорони здоров'я та життя людей, охорони тварин, рослин, охорони національних, культурних цінностей, промислової та торгової власності. Впроваджено також обмеження stand-still, відповідно до якого від моменту впровадження в життя ДЄС країни-учасниці у взаємних оборотах не можуть установлювати нових кількісних бар'єрів чи контингентів більш рестрикційного характеру, ніж раніше існуючі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Девко С. Т. *Гармонізація податкової політики країн Європейського Союзу в умовах інтеграції. Економічний вісник університету.* 2013. – 150 с.
2. Мельник Т.М. Пугачевська К.С. *Потенціал ринку ЄС для українських експортерів / Т.М. Мельник, К.С. Пугачевська // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2017. – Вип. 2(91) – С. 5–18.*
3. Оржель О. *Європейське врядування як чинник згуртування Європейського Союзу: торетико-методологічні засади : монографія / О. Оржель. – К. : НАДУ, 2012. – 236 с.*
4. *Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали / за заг. ред. М. В. Буроменського. – Х. : Право, 2015. – 328 с.*

ОСНОВНІ СКЛАДОВІ РЕГІОНАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ ЗАГАЛЬНОВИЗНАНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Заворотченко Т. М.

кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри теорії держава і права, конституційного права
та державного управління*

**Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна**

В сучасний період в світі багато уваги приділяється регіональним джерелам загальноновизнаних прав людини, до яких, зокрема, відносяться Європейська, Американська, Африканська, Ісламська система джерел загальноновизнаних прав людини та Азіатська система захисту прав людини.

Надамо загальну характеристику системі регіональних джерел загальноновизнаних прав людини.

Різноманіття форм та видів цивілізації передбачає існування різних цінностей та підходів в сфері прав людини. Подібні відмінності породжені особливостями економічного, історичного, культурного, релігійного розвитку того чи іншого народу або регіону, а також природною середою проживання конкретної спільності людей [1, 68]. Міжнародному співтовариству

прийшлося рахуватися з неадекватним розумінням прав і свобод людини в різних частинах земної кулі. Це розуміння призвело до визнання необхідності паралельної розробки як універсальних, так і регіональних джерел загальновизнаних прав людини з самого початку міжнародного співробітництва у справі щодо поваги та захисту прав людини.

У 1948 році приймаються дві декларації з прав людини: в травні – Американська декларація прав та обов'язків людини, а в грудні – Загальна декларація прав людини. Перша з них є регіональним джерелом, друга – джерелом універсальним. У 1966 році Генеральною Асамблеєю ООН прийняті два міжнародних пакти про права людини: Пакт про економічні, соціальні та культурні права та Пакт про громадянські та політичні права. В тій самій сфері співробітництва Рада Європи приймає регіональні джерела: в 1950 році Європейську конвенцію про захист прав людини та основних свобод та в 1960 році Європейську соціальну хартію. У 1969 році держави Американського континенту затверджують Американську конвенцію про права людини; африканські держави – члени ОАЕ у 1981 році приймають Африканську хартію прав людини та народів. І, нарешті, 1 1994 році в рамках Ліги арабських держав (ЛАД) приймається Арабська хартія прав людини [2, 86].

Кожне регіональне джерело має свої особливості порівняно з міжнародними та іншими регіональними джерелами. Наприклад, Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод передбачає створення ефективної системи міжнародного контролю за дотриманням прав людини в державах – учасниках Конвенції. До Африканської хартії прав людини та народів включені так звані колективні права. Система між-американського контролю розповсюджується не тільки на учасників Конвенції, але й при певних умовах і на членів Організації американських держав.

Тепер розглянемо Американську систему джерел загально-визнаних прав людини. До складу американської системи джерел загально-визнаних прав людини входять два правових акта – Статут Організації американських держав та Американська конвенція про права людини. Статутом Організації американських держав є Американська декларація прав та обов'язків людини (1948 р.). Даний статут, який вступив в силу у 1951 р., містить

лише декілька положень, присвячених правам людини. Одним з них є стаття 5 j (раніше стаття 3 j), згідно з якою держави, які підписали Статут, зобов'язуються дотримуватися основних прав індивіда без будь-якої різниці за ознаками раси, національності, релігії або статі. Ще одне важливе посилання на права людини міститься в статті 16 (раніше стаття 13) [3, с. 67].

На конференції, яка затвердила Статут Організації американських держав, була прийнята також Американська декларація прав та обов'язків людини, в котрій проголошується 27 прав людини та 10 обов'язків.

Американська конвенція про права людини (1969 р.) гарантує 12 загальних категорій громадянських та політичних прав, наприклад право на визнання правосуб'єктності, право на життя, на гуманне звернення, на справедливий судовий розгляд, на власність, на свободу асоціацій.

Додатковий протокол до Конвенції, що стосується економічних, соціальних та культурних прав та відомий як Сан-Сальвадорський протокол, був прийнятий у 1988 р.

Функції міжамериканської комісії з прав людини передбачені в статті 41 Американської конвенції про права людини. Дана стаття визначає функції Комісії як органу Організації американських держав та уповноважує її «застосовувати міри щодо петицій та інших повідомлень відповідно зі своїм колом ведення», який встановлений в статтях 44-51 Конвенції.

Відповідно до Конвенції Комісія уповноважена розглядати індивідуальні петиції та повідомлення від держав. Рішення про прийнятність петиції залежить від низки умов, зокрема від того, були чи ні вичерпані внутрішні засоби правового захисту відповідно до загальновизнаних принципів міжнародного права. Крім того, петиція може подаватися до Комісії тільки протягом шести місяців після того, як жертва імовірного порушення, котре мало місце була повідомлена про кінцеве рішення національного суду за відповідною справою. У випадку визнання скарги прийнятною Комісія розглядає надану інформацію, звертається за певними даними до відповідного уряду та вивчає факти. В рамках даного процесу Комісія може проводити засідання за участю представників урядів та особи (осіб), який подав (які подали) скаргу.

Міжамериканський суд з прав людини володіє юрисдикцією щодо спорів між сторонами, тобто юрисдикцією вирішувати справи, в яких одна з держав-учасниць звинувачується в порушенні Американської конвенції з прав людини. Він може також виносити консультативні висновки щодо Конвенції та щодо деяких договорів з прав людини. У випадку передачі справи на його розгляд Суд є компетентним розглядати факти та питання права, які вже розглядалися Міжамериканською комісією з прав людини. Суд уповноважений виносити рішення про грошову компенсацію збитку та рішення щодо установчого позову з вказанням не тільки порушених прав, але й заходів, які повинні застосувати держава у зв'язку з порушеннями [4, с. 48].

До Африканської системи джерел загальновизнаних прав людини відноситься Хартія Організації африканської єдності (1963 р.), яка стала першим регіональним договором, в якому було зроблено посилання на Загальну декларацію прав людини. В преамбулі цієї Хартії підтверджується прихильність африканських держав принципам Статуту ООН та Загальної декларації прав людини, які є міцною основою для мирного та позитивного співробітництва між державами. В статті II передбачається розвиток міжнародного співробітництва на основі принципів, закріплених в Статуті ООН та Загальній декларації прав людини.

В інших положеннях Хартії Організації африканської єдності, що стосуються прав людини, підкреслюється прихильність африканських держав справі викоренення колоніалізму у всіх його формах і проявах та створення необхідних економічних умов для розвитку африканських народів.

Африканський континент має свої специфічні риси, які сприяли і на взаємодію держав континенту в сфері захисту прав людини, і на зміст Африканської хартії прав людини та народів 1981 року. Основою взаємодії держав Африки щодо захисту прав людини та народів є теорія розвитку в широкому сенсі (економічний, соціальний, культурний та політичний розвиток). Поєднання європейської та африканської моделі з точки зору сучасного тлумачення прав людини є найбільш оптимальним варіантом досягнення прогресу в даній сфері.

Прийняття Африканської хартії прав людини та народів стало логічним наслідком структурування регіональних систем

забезпечення прав людини та народів. Африканська хартія, з одного боку, спирається на історичні традиції та цінності африканської цивілізації, а з іншого – базується на універсальній системі захисту прав людини та народів, що знайшло втілення в Статуті ООН, Міжнародних пактах про права людини, а також в деяких резолюціях та деклараціях Генеральної Асамблеї ООН.

Африканська хартія прав людини та народів складається з преамбули та трьох частин та містить 68 статей. Частина I, присвячена правам та обов'язкам, поділена на дві глави, в яких викладені права людини та народів (ст. 1-26) та обов'язки (ст. 27-29). Частина II присвячена гарантіям та поділена на чотири глави, які стосуються створення Африканської комісії з прав людини та народів (ст. 30-44), повноважень Комісії, її процедур та принципів функціонування (ст. 45-63). В смислово-вимогному відношенні зміст Африканської хартії можна поділити на два основних масиви: прав народів та індивідуальні права особистості.

Таким чином, Африканська хартія слідує положенням, які містяться в деклараціях, конвенціях та інших документах ООН та її спеціалізованих установ, а також у Загальній декларації прав людини, Міжнародних пактах про права людини, документах інших міжнародних регіональних організацій. Багато кардинальних положень з прав людини були конкретизовані та отримали свій подальший розвиток в Хартії, відобразивши особливості Африканського континенту.

Література:

1. Шестаков Л.Н. Ислам и права человека // Вестн. Моск. ун-та. Серия 11. Право. – 2007. – № 5. – С. 68–71.
2. Саидов А.Х. Общеизвестные права человека. Учебное пособие / А.Х. Саидов; Под ред. проф. Лукашук И.И. – М. : Издательство «МЗ ПРЕСС», 2002. – 267 с. С. 86.
3. Рагозина Т.Э. Система защиты прав человека в рамках ООН Права человека в современном мире (Учебное пособие для учителей и студентов) / Т.Э. Рагозина. – Донецк, 1995. – 292 с. С. 67.
4. Рахманкудлов Х.Р., Рахманов А.Р. Права человека: история и современность. / Х.Р. Рахманкудлов, А.Р. Рахманов / Ташкент, 2008. – 246 с. С. 48.

КОНСУЛЬТАТИВНІ ОРГАНИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Медведєв П. В.

магістр публічного управління та адміністрування

Національний університет «Одеська юридична академія»

м. Одеса, Україна

Найбільш важливими і авторитетними органами консультативного характеру виступають Економічний і соціальний комітет і Комітет регіонів, що функціонують в рамках Європейського Союзу (далі – ЄС) і Євратому (першої опори). Крім того, у Союзу є велика кількість спеціалізованих консультативних органів, компетенція яких охоплює окремі види діяльності (наприклад, Комітет з питань зайнятості). Економічний і соціальний комітет – орган, що складається з представників різних класів і соціальних груп Європейського Союзу: найманих працівників, роботодавців, фермерів, ремісників і т.д. Їх робота в даному Комітеті дає можливість «різним соціально-економічним складовим організованого громадянського суспільства» Європи (стаття 257 Договору про ЄС) чинити більший вплив на політику наднаціональних інститутів. Це вплив здійснюється шляхом винесення Економічним і соціальним комітетом консультативних висновків щодо законопроектів ЄС, а також з інших актуальних питань суспільного життя. Комітет може давати їх як за власною ініціативою, так і за запитом з боку політичних інститутів Союзу (найчастіше, Комісії) [1, с. 89].

У багатьох сферах Договір про ЄС передбачає обов'язкову консультацію з Економічним і соціальним комітетом (аграрна, соціальна політика, охорона навколишнього середовища, охорона здоров'я та ін.). Правові акти з цих питань можуть бути видані лише після консультації з Комітетом, яким дається місячний термін (як мінімум) на підготовку свого висновку. Не проведення консультацій з Економіко-соціальним комітетом, коли така обов'язкова, являє собою істотне порушення процедурних вимог і може послужити підставою для скасування регламенту або іншого правового акта судами Європейського Союзу. Економічний і соціальний комітет включає 344 члена, які обираються на чотири роки Радою Європейського Союзу зі списку кандидатів, які представляють кожну державу-член.

Усередині Комітету вони об'єднуються в групи в залежності від їх соціального походження: група I «Наймани працівники», група II «Роботодавці» і група III «Інші види діяльності» (представники ремісників, асоціацій споживачів і т. д.). Найбільш численною в складі Комітету є перша група, що об'єднує в основному представників професійних спілок, більшість з яких входять в Європейську конфедерацію професійних союзів. Головуючий кожної з цих груп по черзі обирається на посаду Голови Економічного та соціального комітету, представники двох інших – відповідно віце-головами. Колегіальним керівним органом Комітету виступає Бюро, яка обирається також на паритетних засадах із членів різних груп. Термін повноважень всіх цих внутрішніх органів – два роки. З метою більш ефективної роботи в структурі Комітету утворені спеціалізовані секції відповідно до напрямів політики ЄС (по транспорту, сільського господарства та ін.); допускається установа підкомітетів. Економічний і соціальний комітет працює в сесійному порядку.

Комітет регіонів складається з представників територіальних та місцевих колективів, тобто адміністративно-територіальних утворень всередині держав-членів на різних рівнях (області, провінції, комуни і т. д.). Згідно з Угодою про ЄС в якості цих представників можуть виступати або «володарі виборного мандата в рамках територіального або місцевого колективу» (наприклад, депутати міської ради), або посадові особи, «політично відповідальні перед обирається асамблеєю» (наприклад, мер міста, призначений місцевою радою) [2]. Завдяки Комітету регіонів, таким чином, забезпечується залучення низових ланок публічної влади до вирішення загальних справ в рамках Європейського Союзу. Так само як і розглянутий вище Економічний і соціальний комітет, даний орган виносить консультативні висновки щодо законопроектів і іншим документам, прийнятим інститутами Союзу. У багатьох випадках така консультація є обов'язковою умовою (сфери культури, охорони здоров'я, освіти та ін.) [3, с. 39]. Склад, порядок формування (призначення Радою на чотири роки) і правовий статус членів Комітету регіонів схожі з Економічним і соціальним комітетом. Схожі також організація роботи (сесійний) і внутрішня структура обох комітетів: Голова, віце-голови (в Комітеті регіонів вони

призначаються за принципом «один віце-голова від кожної держави-члена»), Бюро, спеціальні комісії. З урахуванням особливостей складу Комітету регіонів його члени об'єднуються в політичні групи – фракції (в цьому він схожий з Європарламентом), а також в національні делегації (об'єднують членів Комітету – вихідців з однієї держави).

В якості конкретних прикладів європейської політики в сфері охорони здоров'я можна привести створення «Групи на вищому рівні з питань мобільності пацієнтів «і прийняття Комісією деяких Повідомлень. Дана група, яка складається з міністрів, керівництва систем медичного страхування кожної держави Євросоюзу і основних суб'єктів системи охорони здоров'я видала доповідь з рядом рекомендацій по п'яти напрямках:

- 1) співробітництво європейських держав з метою оптимального використання ресурсів;
- 2) інформація про пацієнтів, медичних працівників та посадових осіб;
- 3) доступність послуг і їх якість;
- 4) узгодження стратегій Євросоюзу і окремих держав в сфері охорони.

З метою початку процесу європейської співпраці в секторі охорони здоров'я, Комісія в 2004 році створила Групу на вищому рівні з медичних послуг, яка на складалася з представників держав ЄС. Повідомлення Комісії про модернізацію соціального захисту, розвитку охорони здоров'я і якісних, доступних і надійних послуг з догляду за здоров'ям у довгостроковій перспективі – це план дій у сфері дистанційної медицини, що передбачає введення в секторі охорони здоров'я «методу відкритої координації».

Для Європейського соціально-економічного комітету організації соціальної допомоги входять в число служб громадського значення, «чия діяльність об'єднує основні характерні елементи європейської соціальної моделі». Серед таких організацій можна виділити профспілки, політичні партії, церкви і релігійні асоціації, асоціації споживачів, наукові спільноти, гуманітарні та благодійні організації. «Організації соціальної допомоги громадського значення є недержавними некомерційними організаціями, характер яких залежить від законодавства тієї чи іншої держави (Асоціації, фонди), завданням яких є діяльність у сфері

охорони здоров'я та соціального захисту, і яким в окремих випадках не забороняється займатися комерційною діяльністю у відповідності до їх цілей і завдань. Термін «некомерційний» означає, що отриманий прибуток не розподіляється, а використовується цими організаціями для розвитку соціальної громадської корисної діяльності.

Література:

1. Фуртак І. І. Удосконалення управління у сфері охорони здоров'я України в умовах євроінтеграції / І. І. Фуртак, В. М. Гринаш // *Ефективність державного управління* : зб. наук. пр. ЛРІДУ НАДУ / за заг. ред. А. О. Чемериса. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2005. – Вип. 8. – С. 325–332.

2. Договор о функционировании Европейского Союза (Рим, 25 марта 1957 г.) (в редакции Лиссабонского договора 2007 г.). Консолидированный текст // СПС Гарант., – С. 43–154.

3. Фуртак І. І. Формування концепції удосконалення державного управління у сфері охорони, збереження та зміцнення здоров'я населення / І. І. Фуртак // *Актуальні проблеми державного управління* : зб. наук. пр. ЛФ УАДУ. – 2000. – Вип. 3. – С. 344–348.

ПРОЦЕДУРА РОЗГЛЯДУ ТА УХВАЛЕННЯ ВИСНОВКІВ КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ

Хмарук Т. В.

здобувач кафедри державно-правових дисциплін

**Навчально-науковий інститут імені Іоаннікія Малиновського
Національного університету «Острозька академія»
м. Острог, Рівненська область, Україна**

Конституційний Суд України є органом конституційної юстиції, який в межах своєї компетенції ухвалює різні за своєю правовою природою акти. Особливе місце серед актів вітчизняного органу конституційної юстиції займають висновки Конституційного Суду України, які надаються з таких питань, як офіційне тлумачення Конституції України та законів України,

про відповідність Конституції України міжнародних договорів, щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справ про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту (ст. 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» [1]).

Висновки органів конституційної юстиції повинні бути остаточними, своєчасно і належним чином виконуватися всіма органами державної влади. В свою чергу, повноваження Конституційного Суду в Україні вичерпно регламентуються Законом України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 р. № 2136-VIII [1]. Так, зокрема, стаття 64 Закону «Про Конституційний Суд України» встановлює в якості основної письмову форму розгляду справи. Закон України «Про Конституційний Суд України» визначає, що актами суду є рішення, висновки, ухвали і забезпечувальні накази. За внутрішньо-організаційних питань, не пов'язаних з процедурою розгляду спорів, Конституційний Суд приймає постанови. Найчастіше акти конституційних судів розглядаються українськими вченими в контексті інтерпретаційної діяльності, яка служить іманентною ознакою конституційної юстиції.

Загальний термін розгляду справи для ухвалення висновку Конституційним Судом України становить шість місяців, хоча в більшості випадків цей термін є більшим. Практика свідчить про те, що в ході усного слухання справи спочатку заслуховуються представники суб'єкта звернення, а потім – представники органу влади, конституційність правового акта якого оскаржується. Після цього проводяться слухання експертів і фахівців для повного і всебічного розгляду справи. Далі слухання переходять у фазу заключних виступів учасників по суті справи. Залежно від специфіки справи, наприклад, при розгляді питання про тлумачення Конституції, заслуховуються представники Верховного Суду для з'ясування питання про джерела, причини і природу неоднозначності застосування судами положень Конституції під час розгляду справ. Значна увага приділена порядку прийняття актів Конституційним Судом. Так, у Великій палаті рішення приймаються більшістю суддів, присутніх на засіданні, рішення – не менше ніж 10 суддями; в сенаті більшістю суддів, присутніх на засіданні (у випадку рівної кількості голосів з питання про відкриття конституційного провадження вважається, що таке відкрито),

рішення – не менше ніж двома третинами суддів, які розглядають справу в сенаті [2]. Кворум на засіданнях Великої палати становить не менше 12 суддів, сенату – не менше шістьох суддів.

У зв'язку зі зміною позиції Конституційного Суду була передбачена процедура передачі справи на розгляд Великої палати за рішенням Сенату (ст. 68 Закону про КСУ). Ця процедура введена з метою узгодження юридичних позицій сенатів з позиціями Великої палати. Підкреслимо, що сенати створені для розгляду конституційних скарг. Згідно ст. 88 Закону Конституційний Суд України приймає рішення, дає висновок на закритій частині пленарного засідання сенату, Великої палати поіменним голосуванням суддів, які розглядали справу. Рішення приймається шляхом пропозиції суддів до проєкту рішення чи висновку ставляться на голосування в порядку надходження. Даючи висновок, суддя не вправі утримуватися від голосування. Висновки Конституційного Суду підписують окремо судді, які голосували в їх підтримку, і судді, які голосували проти. Висновок Суду є остаточним і оскарженню не підлягає. Окремо також регламентуються питання, пов'язані з написанням суддями особливих думок до рішень (ст. 83 названого Закону). Стаття 67 Закону напевно має певні деструктивні положення, оскільки умовою прийняття рішення по конституційній скаргі є наявність не менше двох третин голосів суддів, які розглядають справу в сенаті по даною скаргою. Тобто можлива ситуація, коли скарга розглядається в сенаті сім'ю суддями і для вирішення необхідні п'ять голосів суддів, а не чотири, як зазвичай прийнято при проведенні засідань судових колегій (палат, сенатів і т. п.).

Конституційний Суд України приймає рішення в закритій частині пленарного засідання, яке починається відразу після закінчення відкритої його частини. Саме на закритій частині пленарного засідання формуються і концепція, і остаточна редакція рішення Конституційного Суду, тобто він приймає рішення колективно. Разом з цим у кожній справі призначається суддя-доповідач, на якого покладено обов'язок готувати матеріали справи, зокрема, проєкт судового рішення. Участь інших суддів у розробці проєкту рішення обґрунтовується принципом рівності суддів Конституційного Суду, хоча суддя може обмежитися написанням окремої думки, якщо він не згоден з правовою аргументацією і (або) резолютивної частиною рішення.

Як показує емпіричний досвід, така техніка прийняття рішень Конституційним Судом України безпосередньо впливає на ступінь обґрунтованості, отже, і легітимності цих рішень [3, с. 536–537]. Прийняття рішення Конституційним Судом відбувається з урахуванням соціального контексту, відповідно до чого Суд приймає акти в сфері захисту основних прав і свобод, а також при вирішенні суперечок про компетенції [4, с. 16]. Надання відповідного висновку передуює певна процедура, яку в літературі іменують юридичною. Це явище як правова категорія вже досліджувалося у юридичній науці. Так, О. Г. Пауль розглядає юридичну процедуру в якості сукупності дій уповноважених суб'єктів права, опосередковуючих вжиття санкцій у разі невиконання закону [5, с. 482]. Є. О. Ігнатов вважає процедурою сукупність послідовних дій, що регламентно встановлені для реалізації суб'єктами своїх повноважень і функцій [6, с. 12]. Як бачимо, на думку фахівців – представників різних галузей права, дії – це основна ознака юридичної процедури, зокрема, це стосується і процедур у сфері здійснення конституційної юстиції.

Отже, основу конституційної юстиції становить перелік критеріїв, яким мають відповідати у тому числі висновки Конституційного Суду, а саме: а) конституційно-правова визначеність усіх категорій, які були предметом розгляду в суді; б) забезпечення основ конституційного ладу в державі; в) відсутність внаслідок надання висновку обмеження гарантованих Конституцією України прав, свобод людини і громадянина, законних інтересів юридичних осіб; г) прийняття у межах повноважень, визначених Конституцією, галузевим законом; д) дотримання процедури прийняття; е) наявність усіх необхідних реквізитів; є) дотримання процедури офіційного оприлюднення. Конституційний Суд України надає висновки з таких питань, як: офіційне тлумачення Конституції України та законів України, про відповідність Конституції України міжнародних договорів, щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справ про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту (ст. 62 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

Рішення або висновки Конституційного Суду України є однаковою мірою актами конституційного правосуддя і обов'язкові до виконання, що впливає з норм статей 66, 69 Закону України «Про Конституційний Суд України», ст. 159

Конституції України. Матеріали справ, щодо яких Суд надав свій висновок, зберігаються в Архіві Суду сто років. Висновки Суду з особистими підписами суддів Конституційного Суду зберігаються в Архіві Суду безстроково (ч. ст. 45 Закону про КСУ). Вони є остаточними і не можуть бути оскаржені. На відміну від джерел права висновки Суду не можуть бути безпосередньо реалізовані. Вони підлягають обов'язковому врахуванню, додержанню належним суб'єктом звернення і вимагають від нього або утримання від певних дій, або дозволяють вчиняти певні дії. Зокрема, про це свідчить норма статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України», де вказано, що Конституційний Суд України має право вимагати письмового підтвердження виконання рішення, додержання висновку Конституційного Суду України. Невиконання рішень та недодержання висновків мають наслідком настання юридичної відповідальності згідно із законом.

Література:

1. *Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>(дата звернення: 28.12.2020).
2. *Регламент Конституційного Суду України, ухвалений на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України Постановою Конституційного Суду України № 1-пс/2018 від 22.02.2018.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001710-18#n12> (Дата звернення 28.12.2020).
3. *Конституционная юстиция в странах Восточной Европы. Проблемы теории и практики / отв. ред. Я. Залесны. Москва: Норма Инфра – М., 2019. 672 с.*
4. *Рабінович П. Правотлумачення і герменевтика (за матеріалами практики Конституційного Суду України). Вісник Академії правових наук України. 2006. № 4. С. 13–22.*
5. *Пауль А. Г. Процессуальные нормы бюджетного права: монография; под ред. М. В. Карасёвой. Санкт-Петербург: Питер, 2003. 208 с.*
6. *Игнатов Е. А. К вопросу о понятии парламентских процедур и их значение в работе парламента России. Право: теория и практика. 2002. № 11. URL: <http://www.yurclub.ru/docs/pravo/1102/011102.html> (дата обращения: 28.12.2020).*

НАПРЯМ 3. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, АДМІНІСТРАТИВНЕ ТА ФІНАНСОВЕ ПРАВО, АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

МЕХАНІЗМ РОЗГЛЯДУ ЗАПИТУ НА ІНФОРМАЦІЮ

Калімбет А. Л.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри адміністративного та фінансового права

Національний університет «Одеська юридична академія»

м. Одеса, Україна

Право на подання запиту до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів визначено положеннями ст. 34 Конституції України через закріплення правомочності вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір [1]. Порядок подання та розгляду запитів на інформацію конкретизовано Законом України «Про доступ до публічної інформації». Відповідно, запит на інформацію є проханням особи до розпорядника інформації надати публічну інформацію, що знаходиться у його володінні [2]. Це означає, що суб'єкт звертається з проханням про отримання інформації, яка нормативно повинна відповідати наступним критеріям: має стосуватись сфери відання суб'єкта владних повноважень, до якого подано прохання; мати матеріально виражену форму представлення; має перебувати у розпорядженні суб'єкта владних повноважень, до якого звернуто прохання про отримання інформації [3, с. 5].

Під публічною інформацією слід розуміти відображену та задокументовану будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформацію, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні

суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених законом. При цьому, предметом запиту до конкретного розпорядника публічної інформації може бути виключно та публічна інформація, яка була отримана, створена під час реалізації правосуб'єктності конкретного суб'єкта влади у межах наданої йому компетенції [4].

Досліджуючи правову природу запиту на інформацію, необхідно визначити учасників правовідносин, які виникають при поданні відповідних запитів та її розгляді. На основі теоретичних досліджень, чинного законодавства, можна виокремити три групи суб'єктів провадження за запитами на інформацію: першу групу складають суб'єкти, що подають запит на інформацію – запитувачі інформації, до яких віднесено: дієздатних громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які перебувають на території держави на законних підставах; уповноважених осіб юридичної особи; представників об'єднань громадян без статусу юридичної особи; другу групу складають суб'єкти, що надають інформацію на підставі отриманого запиту – розпорядники інформації, до яких віднесено: суб'єктів владних повноважень (органи державної влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, органи влади Автономної Республіки Крим, інші суб'єкти, що здійснюють владні управлінські функції відповідно до законодавства та рішення яких є обов'язковими для виконання); юридичних осіб, що фінансуються з державного, місцевих бюджетів, бюджету Автономної Республіки Крим (стосовно інформації щодо використання бюджетних коштів); суб'єктів делегованих повноважень (стосовно інформації, пов'язаної з виконанням їхніх обов'язків); суб'єктів господарювання, які займають домінуюче становище на ринку або наділені спеціальними чи виключними правами, або є природними монополіями (стосовно інформації щодо умов постачання товарів, послуг та цін на них) [2].

Будь-який запит на інформацію розглядається в порядку передбаченому Законом України «Про доступ до публічної інформації». У запиті на інформацію має зазначатися наступна інформація: 1) ім'я (найменування) запитувача, поштову адресу або адресу електронної пошти, а також номер засобу зв'язку, якщо такий є; 2) загальний опис інформації або вид, назву, реквізити чи зміст документа, щодо якого зроблено запит, якщо

запитувачу це відомо; 3) підпис фізичної особи або уповноваженої на те особи, а для юридичної особи – підпис керівника або представника юридичної особи, скріплений печаткою юридичної особи та дату (за умови подання запиту в письмовій формі) [2].

Запит на інформацію, якого оформлено без дотримання зазначених вимог, не дає можливості розглянути його по суті, тому повертається особі, яка його подала, з відповідними роз'ясненнями. Законом не передбачено обов'язкової вимоги щодо форми подання запиту на інформацію, однак, як уявляється письмова форма є більш прийнятною, тому що усна форма запиту процедурно є найскладнішою на етапі прийому, оскільки відсутня чітка фіксація самого запиту запитувачем [5, с. 259]. Уявляється доцільним зазначити, що запит на інформацію може супроводжуватись потребою внесення оплати, якщо задоволення запиту на інформацію передбачає виготовлення копій документів обсягом більш як 10 сторінок. Тобто відшкодовуються фактичні витрати на копіювання та друк [2]. При цьому, відсутність оплати у разі її необхідності являється підставою для ненадання запитуваної інформації.

Чинним законодавство встановлено строки розгляду запитів на інформацію, які можна поділити на два види: 1) загальні – усі запити на інформацію розглядаються і вирішуються у термін не більше 5 робочих днів від дня їх надходження; 2) спеціальні – встановлюються у залежності від рівня складності розгляду та значення запитуваної інформації: а) протягом 48 годин з дня отримання запиту – щодо запитів на інформацію, які стосуються інформації, необхідної для захисту життя чи свободи особи, щодо стану довкілля, якості харчових продуктів і предметів побуту, аварій, катастроф, небезпечних природних явищ та інших надзвичайних подій, що сталися або можуть статись і загрожують безпеці громадян; б) не більше 25 днів – максимальний термін розгляду, якщо запит стосується надання великого обсягу інформації або потребує пошуку інформації серед значної кількості даних [2].

Важливою теоретичною складовою з безсумнівним прикладним значенням для об'єктивного та оперативного розгляду запитів на інформацію є визначений порядок діяльності спеціально уповноважених суб'єктів (розпорядників інформації) щодо роз-

гляду запиту на інформацію та винесення обґрунтованого та законного рішення. У первинному значенні під «процедурою» розуміється будь-яка тривала, послідовна справа, порядок; офіційний порядок дій, виконання, обговорення; встановлена послідовність дій для здійснення або оформлення чого-небудь [6, с. 543].

Процедурою розгляду запиту на інформацію є регламентований нормами права порядок дій у сфері публічного адміністрування, якого спрямовано на забезпечення права на інформацію. При цьому, можливим є повторне подання запиту на інформацію, яке стосується діяльності одного і того ж органу та подане від одного і того ж громадянина з одного і того ж питання. На підставі аналізу норм Закону України «Про доступ до публічної інформації» видається за можливе виокремити такі стадії процедури розгляду запитів на інформацію: стадія подання запиту на інформацію, яка має на меті забезпечення права на інформацію її запитувача; стадія розгляду запиту на інформацію по суті – є основною стадією в межах якої структурний підрозділ або відповідальна особа з питань доступу до публічної інформації розпорядників інформації досліджує зміст запиту, здійснює їх правову оцінку та застосовує відповідні норми права для винесення обґрунтованого рішення; стадія прийняття рішення – передбачає прийняття обґрунтованого рішення за наслідками розгляду запиту на інформацію; стадія оскарження рішення – є факультативною, призначенням якої є перевірка законності та обґрунтованості прийнятого рішення за наслідками розгляду запиту на інформацію.

Таким чином, видається за можливе виокремити сутнісні ознаки запиту на інформацію, а саме: 1) метою подання запиту на інформацію є забезпечення права особи на інформацію; 2) суб'єктом подання запиту на інформацію є громадянин України (або особи, які не є громадянами України, однак законно знаходяться на її території, якщо інше не передбачено міжнародними договорами), юридичні особи, об'єднання громадян без статусу юридичної особи; 3) предметом запиту на інформацію є публічна інформація, яка не обов'язково має стосуватись суб'єкта, що звертається.

Література:

1. Конституція України. Із змінами, внесеними Законом України від 08.12.2004 р. № 2222-IV. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254_%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 02.01.2021).
2. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17> (дата звернення: 02.01.2021).
3. Аблякімова Е. Е. Адміністративно-правове забезпечення доступу до публічної інформації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 19 с.
4. Кушнір І.П. Особливості правових відносин щодо забезпечення запиту на публічну інформацію, розпорядником якої є Державна прикордонна служба України. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Юридичні науки. 2018. Вип. 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnadrscun_2018_4_12 (дата звернення: 02.01.2021).
5. Головенко Р., Котляр Д., Нестеренко О. та ін. Науково-практичний коментар до Закону України «Про доступ до публічної інформації» / за ред. Д. Котляр. Київ. 2012. 335 с.
6. Евгеньева А.П. Словарь русского языка: в 4 т. 2-е изд., испр. и допол. М.: Рус. яз., 1984. 543 с.

ВПЛИВ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ НА ДЕРЖАВНУ БЕЗПЕКУ

Макарчук В. В.

кандидат юридичних наук,
асистент кафедри конституційного права
та теоретико-правових дисциплін
факультету права та лінгвістики

**Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква, Київська область, Україна**

Міграційна сфера людського буття, міграційні переміщення, міграційні процеси, міграційний простір, еміграція, депортація – ці поняття все більше вносяться до наукового обігу та практичного вжитку, відображуючи болісні процеси переміщення

населення, нажаль, забарвленого темними кольорами трагедії людських доль, несправедливості та брутальності. Саме тому міграційні процеси перебувають в центрі уваги світового та Європейського співтовариства, національних урядів демократичних держав.

Міжнародна міграція породжена розбіжностями, що існує між багатими та бідними країнами, між наявністю робочих місць та їх відсутності, між рівнем росту населення на індустріальній півночі та слабо розвинутому півдні, між безпекою і дотриманням прав людини. Ці розбіжності дедалі зростають: за даними Світового банку, різниця між середніми рівнями доходів у найбагатших та найбідніших країнах зросла з 11 до 1 у 1870 р., з 38 до 1 у 1980, а у 2015 з 95 до 1. Ці розбіжності існуватимуть, і також існуватиме і міжнародна міграція, попри запровадження будь-яких обмежень. На сьогодні налічується близько 245 млн. осіб, тобто 5% населення земної кулі, що не є громадянами країн, яких воно мешкають, включно з 15 до 20 млн. – у країнах Європейського Союзу. Спостерігається чітка тенденція переміщення населення з «молодих» країн, що розвиваються, до «старіючих», промислово розвинутих. Вважається, що міграційні потоки можна контролювати, оскільки міжнародна міграція охоплює лише 5% населення планети, тоді як 95% незважаючи на нерівність економічного, демографічного та політичного розвитку, поширення інформації та здешевлення міжнародних подорожей залишаються у своїх країнах [1, с. 134].

Капітал, будучи одним з основних факторів виробництва, являє собою весь нагромаджений запас засобів у продуктивній, грошовій і товарній формах, що забезпечує створення матеріальних благ. Іноземний і національний капітал забезпечує безперервність виробничого процесу та його розширення у світовому масштабі, структурну перебудову світового господарства унаслідок переміщення фінансових ресурсів з менш рентабельних у більш прибуткові сектори й галузі виробництва, крім того, в свою чергу, це збільшує розміри виробничого нагромадження капіталу, сприяє його концентрації та централізації. Потужним імпульсом розвитку міжнародного капіталу є незбалансованість державних фінансів у багатьох розвинених державах і країнах, що розвиваються. У зв'язку з цим механізм фінансування дефіциту

державного бюджету в багатьох країнах набув міжнародного характеру [2, с. 106].

На думку Кривенко К.Т., Савчук В.С., міжнародна міграція капіталу – це трансграничне переміщення одного з найважливіших факторів виробництва, який є результатом історично сформованого або набутого нагромадження засобів в окремих країнах, що створює економічні передумови для більш ефективного виробництва товарів і послуг в інших країнах. На відміну від зовнішньої торгівлі, яка набула значного поширення ще в докапіталістичні часи, вивіз капіталу стає можливим лише на вищих стадіях розвитку капіталізму, коли в найбільш розвинутих країнах унаслідок стрімкого щорічний вплив молодих спеціалістів за межі держави становить 10-12 %, де більшість мігрантів виконують роботу, що не потребує високої кваліфікації [3, с. 346].

Динаміка населення України характеризується демографічним спадом. Між 1991 і 2010 роками загальна чисельність населення скоротилася з 51,7 млн. до 45,9 млн. осіб, внаслідок різкого зниження народжуваності і від'ємного сальдо міграції. Очікується, що ця тенденція триватиме, загальна чисельність населення скоротиться ще на 10 млн. осіб до 2050 р. Крім того, до 2050 р. майже половину населення становитимуть люди віком старше 45 років [4].

Трудові мігранти, насамперед нелегальні, в умовах нинішньої української політичної дійсності стають зручним об'єктом політичних маніпуляцій. Насамперед це проявляється в час все-народних волевиявлень, тобто виборів і референдумів, у «просуванні» потрібних владі рішень чи кандидатів. Формальне право взяти участь у виборах на території української дипломатичної установи в країні перебування має кожен, хто досяг віку 18 років і легально перетнув кордон. Щодо нелегальних трудових мігрантів, то страх перед розкриттям нелегального статусу їх перебування та наступною депортацією виявляється значно логічнішим і зваженим способом дії, ніж виконання громадянського обов'язку і можливість впливу на долю нації [5, с. 95–96].

До основних проблем трудових мігрантів при їх поверненні слід віднести необхідність працевлаштування та повторну адаптацію. Наша держава фактично перетворилась на постачальника дешевої, але достатньо кваліфікованої робочої сили для багатьох країн близького та далекого зарубіжжя. Необхідність активного

втручання держави у перебіг трудових еміграційних процесів очевидна, а її політика сприяння трудовим міграціям громадян і посилення соціального захисту під час перебування за кордоном має стати ядром безпеки держави у міграційній сфері [6, 30].

Кінцевою метою міграційної політики держави стосовно трудових міграцій має бути здійснення через соціально-економічні заходи подолання економічної кризи, забезпечення зростання виробництва, ліквідація соціальної напруги в країні тощо. Таким чином забезпечується ефективність безпеки держави від внутрішніх і та зовнішніх загроз, чим і пояснюється важливість універсальної системи прикордонного та міграційного контролю.

Література:

1. Соснін О.В., Воронкова В.Г., Постол О.Є. *Сучасні міжнародні системи та глобальний розвиток (соціально-політичні, соціально-економічні, соціально-антропологічні виміри) : навч. посіб.* Київ : Центр навчальної літератури, 2015. 556 с. URL : <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/15896/1.pdf>

2. Павленко І.І., Варяниченко О.В., Навроцька Н.А. *Міжнародна торгівля та інвестиції : навч. посіб.* Київ : Центр учбової літератури, 2012. 256 с.

3. Савчук С.В., Кривенко К.Т., Беляєв О.О. *Політична економія : навч. посіб.* Київ : КНЕУ, 2008. 466 с.

4. *Механізми регулювання міграції на міждержавних рівнях. Україна – ЄС : діаграма.* URL : <https://megapredmet.su/1-54923.html>

5. Гороть А., Прокопчук К. *Правові проблеми впливу нелегальної міграції на національну безпеку України. Історико-правовий часопис.* 2013. № 1. С. 95-96. URL: http://historylaw.eenu.edu.ua/publ/2013/rozdil_2_konstitucijne_administrativne_informacijne_ta_finsanove_pravo/a_gorot_k_prokopchuk_pravovi_problemi_vplivu_nelegalnoji_migraciji_na_nacionalnu_bezpek_u_ukrajini/3-1-0-23

6. Краузе О. *Зовнішня трудова міграція населення України. Галицький економічний вісник.* 2010. № 2 (27). С. 26-34. URL: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/712/2/GEB_2010_v27_No2-O_Krause-Yxternal_migration_naselennyaUkrayiny__26.pdf

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ В СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

Маслова Я. І.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри адміністративного і фінансового права
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна

Вимоги, що висуває європейська спільнота спрямовано на реформування правоохоронних органів держави та трансформацію України на сервісну державу. Позиціонування Національної поліції як принципово нового органу пов'язано із впровадженням концепції сервісної держави в Україні. Підтвердженням реформування Національної поліції в рамках людиноцентристського підходу до адміністративно-правового регулювання стало прийняття Закону України «Про Національну поліцію», яким докорінно змінено завдання поліції через виокремлення сервісної функції цього суб'єкта владних повноважень. В умовах політичної нестабільності, недосконалості чинного законодавства, мало-ефективної взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства актуалізується визначення місця та ролі Національної поліції в здійсненні публічного адміністрування.

Виходячи з положень Закону України «Про Національну поліцію», її правовий статус полягає у тому, що це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [1]. Тобто, незалежно від обраного підходу до визначення поняття «суб'єкт публічної адміністрації» за своїми функціональними та організаційно-структурними ознаками Національна поліція є суб'єктом публічної адміністрації. До ознак, що характеризують Національну поліцію в якості суб'єкта публічної адміністрації можна віднести:

1) це певним чином узгоджена і організована система, яку складають: центральний орган управління поліцією та територіальні органи поліції, що має діяти узгоджено, цілеспрямовано, без зайвої бюрократичності;

2) метою діяльності Національної поліції є забезпечення публічного інтересу – забезпечення належного рівня охорони

прав і свобод людини, протидія злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку;

3) Національна поліція наділена винятковими владними повноваженнями для виконання публічних функцій;

4) компетенція Національної поліції поширюється на все суспільство;

5) Національна поліція діє на основі комплексу способів впливу: правових, політичних, економічних, соціальних через застосування методів правового регулювання, типу узгодження, переконання, стимулювання, примус тощо.

Міжнародні стандарти функціонування поліції містяться у багатьох міжнародних документах, наприклад, Кодексі поведінки посадових осіб із підтримання правопорядку [2], Європейському кодексі поліцейської етики [3], та визначають основною метою поліції як суб'єкта публічної адміністрації служіння суспільству. Термін «служіння суспільству органами Національної поліції» означає, що враховуючи соціальну природу поліції, остання забезпечує охорону прав і свобод людини, протидію злочинності, підтримання публічного порядку та безпеки лише заради людини, при цьому державні інтереси відходять на другий план. Вказане співпадає з стандартами публічного адміністрування щодо здійснення цілеспрямованого погодженого впливу на суспільні відносини у такий спосіб, який є ефективним, в першу чергу, для особи.

Місце Національної поліції в системі суб'єктів публічної адміністрації опосередковано адміністративно-правовим статусом цього органу. Завдання Національної поліції як елемент адміністративно-правового статусу деталізують мету її створення та функціонування. До них належать: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидія злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [1].

Важливого значення для віднесення Національної поліції до системи суб'єктів публічної адміністрації має такий елемент її адміністративно-правового статусу як повноваження щодо надання адміністративних послуг. Адміністративні послуги є провідним засобом реалізації прав громадян у сфері виконавчої влади, адже абсолютна більшість справ, що вирішуються органами

публічної адміністрації, ініціюється самими громадянами і стосуються їх суб'єктивних прав. Адміністративна послуга визначається як результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи відповідно до закону. Відповідно суб'єкт звернення – фізична особа, юридична особа, яка звертається за отриманням адміністративних послуг, суб'єкт надання адміністративної послуги – орган виконавчої влади, інший державний орган, орган влади Автономної Республіки Крим, орган місцевого самоврядування, їх посадові особи, уповноважені відповідно до закону надавати адміністративні послуги [4].

Відповідно, адміністративні послуги, що надаються Національною поліцією стосуються наступних видів діяльності: видача спеціальних дозволів (погоджень, висновків) на здійснення певних дій; сертифікація продукції; ліцензування певних видів господарської діяльності; державна реєстрація з веденням реєстрів; підтвердження (посвідчення) певного юридичного статусу та/або факту [1].

Окремо слід зупинитись на такій функціональній ознаці Національної поліції в якості суб'єкта публічної адміністрації як обов'язкова взаємодія з інститутами громадянського суспільства, що обумовлено Національною стратегією сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки, прийняття якої передбачає створення державою сприятливих умов для розвитку громадянського суспільства, різноманітних форм демократії участі, налагодження ефективної взаємодії громадськості з органами державної влади та органами місцевого самоврядування» [5]. Першочергово взаємодія Національної поліції та громадян має прояв у забезпеченні можливості подання та розгляду звернення громадян. Загалом, звернення громадян до Національної поліції – це спосіб ініціювання громадянами у визначеній законодавством формі (усній або письмовій) правовідносин із органами поліції, їх посадовими особами, з метою реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів. За своїм змістом звернення поєднує дві складові частини: сутнісну (мета, предмет та передумови звернення) та формальну (форма, вид звернення).

Виходячи із вищезазначеного, можна констатувати, мета функціонування Національної поліції станом на теперішній час відповідає міжнародним стандартам поліцейської діяльності та полягає у тому, що враховуючи соціальну природу поліції, остання забезпечує охорону прав і свобод людини, протидію злочинності, підтримання публічного порядку та безпеки лише заради людини, при цьому державні інтереси відходять на другий план. Вказане співпадає і з стандартами публічного адміністрування щодо здійснення цілеспрямованого погодженого впливу на суспільні відносин у такий спосіб, який є ефективним, в першу чергу, для особи.

Література:

1. *Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. Дата оновлення 16.01.2020. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 02.01.2021 р.).*
2. *Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 34/169 від 17.12.1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_282 (дата звернення: 02.01.2021 р.).*
3. *Рекомендація Rec (2001) 10 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської етики», ухвалена Комітетом Міністрів 19 вересня 2001 р. URL: <http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/rec1.pdf> (дата звернення: 02.01.2021 р.).*
4. *Про адміністративні послуги: Закон України 6.09.2012 р. № 5203– VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 32. Ст. 409.*
5. *Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні: Указ Президента України від 26.02.2016 № 68/2016. Офіційний вісник Президента України. 2016. № 7. Ст. 32.*

ЯКІСНО-ЗМІСТОВНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗМІНИ ІСТОТНИХ УМОВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Стець О. М.

*кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри конституційного,
міжнародного та приватного права*

Криворізький факультет

Національного університету «Одеська юридична академія»

м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна

Законом України «Про державну службу» закріплено виключний перелік підстав, яких може бути визнано істотною зміною умов державної служби, що потребує теоретичного опрацювання. Проблематика визначення сутності та значення зміни істотних умов державної служби в якості підстави припинення державно-службових правовідносин є надзвичайно актуальною, з огляду на докорінні зміни, які відбуваються у всіх сферах суспільного життя і, насамперед, у сфері державно-службових правовідносин.

Загалом, термін «істотні умови державної служби» є оціночним поняттям, яке може набувати різної детермінації у законодавстві. Ретроспективний аналіз такого інституту службового права як зміна істотних умов державної служби, дозволяє стверджувати, що до прийняття чинного Закону України «Про державну службу», правові норми, які його сформулювали були відсутніми у Законі України «Про державну службу» 1993 р. [2], а містились в трудовому законодавстві.

Станом на теперішній час, службове законодавство оперує термінами «істотні умови державної служби», «зміна істотних умов державної служби», «незгода державного службовця на проходження державної служби у зв'язку із зміною її істотних умов» і тому подібне, що свідчить про специфікацію категорії «істотні умови праці» до особливостей державної служби. Звернемо увагу й на те, що ст. 43 Закону України «Про державну службу» наведено вичерпний перелік умов, які є істотними при проходженні державної служби [1]. Натомість, у ст. 32 Кодексу законів про працю України міститься невичерпний перелік істотних умов праці: до них належить система та розмір оплати

праці, пільги, режим роботи, суміщення професій, зміна розрядів і найменування посад та інше [3].

Для цілей цього дослідження, істотні умови державної служби можливо визначити як елементи службової діяльності, які суттєво відрізняють її від іншої діяльності цього ж типу. Як слушно зазначено Л.Р. Білою-Тіуноюю, істотні умови державної служби характеризуються тим, що: а) їх має бути визначено при призначенні на посаду державної служби; б) їх не може бути змінено в односторонньому порядку [4, с. 324]. Уявляється доцільним конкретизувати запропоновані характеристики.

Так, визначення істотних умов державної служби при призначенні на посаду державної служби першочергово корелює з положеннями ст. 23 Закону України «Про державну службу», якими встановлено, що при оголошенні конкурсу на державну службу, суб'єкт призначення має вказати інформацію, якою може бути ідентифіковано відповідну вакансію, а саме: найменування і місцезнаходження державного органу, назву посади, посадові обов'язки, умови оплати праці, вимоги до професійної компетентності кандидата на посаду, інформацію щодо строковості чи безстроковості призначення на посаду тощо [1]. Крім того, відомості про істотні умови державної служби повинні відображатися в акті призначення особи на посаду державної служби. Це стосується, наприклад, займаної посади державної служби із зазначенням структурного підрозділу державного органу, умов оплати праці, зобов'язання державного органу забезпечити державному службовцю можливість проходження професійного навчання, необхідного державному службовцю для виконання своїх посадових обов'язків тощо (ст. 33).

Та обставина, що істотні умови державної служби не може бути змінено в односторонньому порядку суб'єктом призначення є передумовою позиціонування незгоди державного службовця з їх зміною в якості підстави припинення державно-службових правовідносин. Примітно, що хоча вказана підстава міститься у переліку, якого визначено ст. 83 Закону України «Про державну службу», окремої статті, якою визначено порядок припинення державної служби у зв'язку з цим не має. Натомість, ст. 43 розглядуваного нормативно-правового акту окреслено алгоритм дій державного службовця, якщо він не згоден з зміною істотних умов служби [1].

Першочергово, державного службовця має бути письмово повідомлено про зміну істотних умов державної служби не пізніше як за 30 календарних днів до цього. Письмове повідомлення державного службовця за своєю формою є службовим листом-повідомленням, у якому зазначається, насамперед, які саме істотні зміни вносяться, з якого часу, тобто мова йде про направлення державному службовцю саме листа-повідомлення, а не ознайомлення його з наказом (розпорядженням) під розписку. Протягом вказаного терміну (30 днів) у державного службовця є декілька варіантів поведінки:

- 1) подати керівникові державної служби заяву про звільнення;
- 2) подати керівникові державної служби заяву про переведення на іншу запропоновану йому посаду;
- 3) конклудентно погодитися на продовження проходження державної служби на нових умовах без додаткового письмового повідомлення суб'єкта призначення про прийняття рішення.

Доцільним є зосередження уваги на першому варіантові поведінки державного службовця для цілей цього дослідження. Розглядаючи зміну істотних умов державної служби в якості підстави припинення державної служби, можна стверджувати, що цьому юридичному фактові притаманно наступних ознак: 1) може реалізовуватись виключно на підставі волевиявлення державного службовця, що відображається у письмовій заяві; 2) фактичною підставою є нормативно-визначені випадки зміни істотних умов державної служби; 3) може реалізовуватись протягом 30 днів з моменту письмового ознайомлення державним службовцем про фактичну зміну істотних умов державної служби; 4) має наслідком видання наказу (розпорядження) про звільнення державного службовця; 5) є підставою припинення дії контракту про проходження державної служби; 6) є підставою виплати вихідної допомоги державному службовцеві у розмірі середньої місячної заробітної плати; 7) не впливає на правомочність особи щодо подальшого її вступу на державну службу на загальних засадах.

Щодо нормативно-визначених випадків, коли зміна умов державної служби є істотною, то до останніх віднесено наступні зміни: належності посади державної служби до певної категорії посад; основних посадових обов'язків; умов (системи та розмірів) оплати праці або соціально-побутового забезпечення; режиму

служби, встановлення або скасування неповного робочого часу; місця розташування державного органу (в разі його переміщення до іншого населеного пункту) [1]. Запровадження змін в організації державної служби є об'єктивно необхідними, обумовленими вдосконаленням структури, впровадженням нової техніки, нових технологій, удосконаленням управлінської діяльності [5]. Спільним для вказаних змін, крім іншого, є те, що вони впливають на правове, матеріальне та організаційно-управлінське становище державного службовця [6, с. 104]. Кожна окрема зміна умов державної служби, яку нормативно визначено істотною характеризується специфікою застосування.

Підсумовуючи вищезазначене, приходимо до висновку, що зміна істотних умов державної служби визначається за виключним переліком елементів. З'ясовано, що окремої статті, якою визначено порядок припинення державної служби у зв'язку з зміною істотних умов державної служби не має. Натомість, окреслено алгоритм дій державного службовця, якщо має місце зміна істотних умов служби шляхом вибору одного з наступних варіантів поведінки: 1) подання керівникові державної служби заяви про звільнення; 2) подання керівникові державної служби заяви про переведення на іншу запропоновану посаду; 3) конклюдентна згода на продовження проходження державної служби на нових умовах без додаткового письмового повідомлення суб'єкта призначення про прийняте рішення.

Література:

1. *Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. Дата оновлення: 18.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 10.01.2021 р.).*

2. *Про державну службу: Закон України від 16.12.1993 р. № 3723-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 52. Ст. 490 (втратив чинність).*

3. *Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32208?find=1&text=%D0%B7%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0+%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%82%D0%BD%D0%B8%D1%85+%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2+%D0%>*

BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96#w2_1(дата звернення: 10.01.2021 р.).

4. Біла-Тіунова Л. Р. Державна служба України. Загальна частина: навч. посібник. Одеса, 2020. 511 с. С. 324.

5. Онищук С. В. Зміна істотних умов державної служби: практичний аспект. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. № 4. RL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1412> (дата звернення: 10.01.2021). DOI: 10.32702/2307-2156-2019.4.1.

6. Соколова О.А. Умови оплати праці – істотні умови державної служби. Право і суспільство. 2017. № 1(2). С. 103–107.

ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ФОНДУ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ЯК СУБ'ЄКТА ФІНАНСОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Хохич Д. Г.

*кандидат економічних наук, доцент,
магістрант*

Юридичний інститут

**ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»
м. Київ, Україна**

Важливою складовою фінансової безпеки країни залишається Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, діяльність якого скерована не лише на відшкодування депозитів у разі настання ситуації їх недоступності, але й на роботу з неплатоспроможними та проблемними установами. У зв'язку із цим, визначення правового статусу ФГВФО має важливе наукове та практичне значення для подальшого удосконалення правових засад його діяльності.

Правовий статус ФГВФО визначений у ст. 3 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 23.02.2012 р. № 4452-VI, що набрав чинності з 21.09.2012 р. [1].

Так, ФГВФО є установою, що виконує спеціальні функції у сфері гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків у випадках, встановлених законом. Відповідно до законодавства України, ФГВФО є державною спеціалізованою установою, що виконує функції державного управління у сфері гарантування вкладів фізичних осіб. Крім цього, він має статус юридичної особи публічного права, володіє відокремленим майном, що є об'єктом права державної власності та перебуває в його повному господарському віданні. ФГВФО є економічно самостійною установою, що не має на меті одержання прибутку.

У науковій літературі неодноразово наголошувалося на тому, що слід законодавчо закріпити за ним статус державного позабюджетного цільового фонду. Так, Т. Мазур зазначає, що віднесення ФГВФО до такої категорії зумовлено тим, що передбачені законом внески до ФГВФО мають усі ознаки загальнообов'язкових зборів, можуть використовуватися чітко з метою, передбаченою Законом України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб», – відшкодування за вкладами фізичних осіб у банках-учасниках (тимчасових учасниках) [2, с. 26]. Крім того, кошти ФГВФО мають ознаку цільового спрямування. Враховуючи зазначене, слід погодитися з К. Алексійчук, яка виділяє такі ознаки публічно-правових відносин з приводу гарантування вкладів фізичних осіб: 1) підставою виникнення, зміни та припинення цих відносин є закон; 2) сфера здійснення – фінансова діяльність держави; 3) публічно-владний характер; 4) реалізуються при мобілізації, розподілі та використанні централізованого цільового фонду коштів; 5) головний суб'єктом цих відносин є держава в особі створеної нею державної спеціалізованої установи, яка здійснює функції державного управління у сфері гарантування вкладів фізичних осіб – ФГВФО [3, с. 60].

На сьогодні, існує законодавча проблема юридичного статусу ФГВФО. Ст. 6 Конституції України наголошує, що державна влада поділяється на законодавчу, виконавчу та судову. Там же зазначено й те, що органи державної влади реалізують свої повноваження в межах Конституції та законів України [4]. Звернемо увагу також на ст. 81 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ), де зазначено види юридичних осіб: приватного і публічного права. Юридична особа публічного права

засновується розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування. Ст. 167 ЦКУ вказано також на те, що держава може створювати юридичні особи як публічного, так і приватного права [5].

Доходимо висновку про те, що ФГВФО не є органом державної влади України, а лише юридичною особою публічного права. Досліджуючи процес становлення та розвитку вітчизняної системи гарантування вкладів шляхом прийняття законів України [6], звернемо увагу на важливий аспект. Під час прийняття у 2001 р. Закону «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» у ст. 8 було чітко зазначено: «Фонд є державною спеціалізованою установою, яка виконує функції державного управління у сфері гарантування вкладів фізичних осіб. Фонд є юридичною особою...» [7].

Під час так званого вдосконалення законодавчої бази у 2012 р. це словосполучення виключили, а вказали на те, що він є юридичною особою публічного права та виконує спеціальні функції [1]. Це ще більше додало невизначеності та помилкових трактувань щодо правового статусу, а також того, ким є сам ФГВФО. Наприклад, згідно з ч. 3 ст. 38 визначено те, що «порядок виявлення нікчемних договорів, а також дій Фонду в разі їх виявлення визначаються нормативно-правовими актами Фонду». А також ч. 4 ст. 38 – ФГВФО протягом дії та ліквідації банку повідомляє про нікчемність та, підкреслимо, вчиняє дії щодо застосування наслідків нікчемності договорів [1]. Але ж згідно з КАС суб'єктом владних повноважень може бути не лише державний орган влади, а й орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа, інший суб'єкт при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень.

Отже, ФГВФО, не маючи відповідних повноважень у сфері публічного права, приймає відповідні рішення, що суперечать Основному Закону та на підставі своїх же виданих нормативно-правових актів наділяє себе повноваженням державної влади, хоча до такої не належить. Зазначимо, що тільки органи державної виконавчої влади можуть видавати акти, що є обов'язковими до виконання: Верховна Рада України (далі – ВРУ) (ст. 85 Конституції України); Президент України (ст. 106 там же); КМУ

(ст. 117 там же). Юридичні особи публічного права не наділені такими повноваженнями. Порушується принцип верховенства права (ст. 8 там же), де Конституція має вищу юридичну силу, й усі інші нормативно-правові акти повинні прийматися тільки на її основі та відповідати їй. Чи відповідають нормативно-правові акти ФГВФО про нікчемність Конституції? Ось тут виникає правова казуїстика, щодо правового статусу ФГВФО.

Існує ще одна проблема – неефективність законодавства, його двобічність, неоднозначність та недосконалість. Так, у ч. 7 ст. 3 Закону зазначено те, що органи державної влади та НБУ не мають права втручатися у його діяльність щодо виконання ним функцій [1]. Можемо припустити, якщо навіть органи державної влади не втручаються у діяльність, із цього випливає, що ФГВФО за ієрархією стоїть вище за всі органи влади, – це нісенітниця. Подібні гарантії невтручання в діяльність в рамках закону прописані й щодо НБУ, але останній згідно ст. 2 Закону України «Про Національний банк України» є особливим центральним органом державного управління [8]. ФГВФО не підпорядковується нікому, існує сам по собі, тільки координує діяльність із НБУ (ст. 55 Закону). Це все порушує принцип поділу державної влади, згідно з чинною Конституцією України.

Також наявна проблема контролю за діяльністю ФГВФО. Потрібно визначити, хто його контролює і кому від підзвітний. Згідно зі ст. 5 та ст. 7 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», він підзвітний ВРУ, КМУ і НБУ, щорічно складає звіт, який оприлюднює не пізніше 1 липня наступного за звітним року [1]. Проте жоден владний орган не контролює його дії. Згідно із Законом, у своїй діяльності він керується Конституцією України та законодавством України. Проте сам Закон «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» порушує Конституцію, закони про державну владу та верховенство права.

З наведеного вище доходимо до висновку, що недоцільно вступати у правовідносини з ФГВФО, коли чітко не визначено його правовий статус та владні повноваження, котрі б мали відповідати Конституції України. Як результат, масштабну проблему правового статусу ФГВФО потрібно вирішити негайно, оскільки це несе в собі загрози правомірності затвердження рішень ФГВФО, згубні наслідки по вже прийнятих рішеннях та ризики щодо його подальшої діяльності в юридичному полі України.

Література:

1. *Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012 р. № 4452-VI.* URL: https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4452-17__ (дата звернення 19.01.2021).
2. Мазур Т. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб: до питання розширення кола функцій. Підприємництво, господарство і право. 2007. № 8. С. 24–27.
3. Алексійчук К. О. Фінансово-правові засади гарантування банківських вкладів в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ : НАУ, 2014. 167 с.
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 19.01.21).
5. Цивільний кодекс України, ред. від 16.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 19.01.21).
6. *Про затвердження Положення про порядок Фондом гарантування вкладів фізичних осіб коштів закладами: Рішення Виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 09.08.2014 р. № 14. Офіційний вісник України. 2012. № 72. – С. 2912.*
7. *Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 20.09.2001 р. № 2740-III. Голос України. 2001. № 191. 19 жовтня (втратив чинність). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2740-14#Text* (дата звернення: 19.01.21).
8. *Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 29. – С. 228.*

НАПРЯМ 4. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, СІМЕЙНЕ ПРАВО, МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

ВИНА ЯК ПІДСТАВА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Коваленко І. А.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри приватного та публічного права

**Київський національний університет технологій та дизайну
м. Київ, Україна**

Отже, підставою цивільно-правової відповідальності є вина, як у формі умислу, так і у формі необережності.

У цивільному праві порівняно більшого значення має саме вина у формі необережності. У переважній більшості випадків договірна або недоговірна шкода завдається не умисно, а з необережності. Як правило, боржник (або заподіювач недоговірної шкоди) не бажає, щоб його контрагенту за договором або відповідно потерпілому було завдано шкоди. На практиці також важливого значення набуває питання щодо відмежування необережності від простого випадку. Необережність, як зазначалося, має місце у випадках, коли боржник або заподіювач недоговірної шкоди не передбачав наслідків своєї протиправної поведінки, хоча повинен їх передбачити, або передбачає ці наслідки, але має намір їх відвернути, проте не робить для цього того, що повинен зробити, чого можна від нього вимагати. Виникають запитання: як визначити у кожному окремому випадку, що міг і повинен був передбачити боржник або заподіювач недоговірної шкоди? Де та межа вимог, які ми вправі пред'явити до особи, а отже, де критерій, що дозволяє відрізнити необережність від випадку? У юридичній літературі це питання є дискусійним. На думку одних фахівців, у даному випадку має застосовуватись суб'єктивний масштаб відповідальності, на думку інших має застосовуватись об'єктивний масштаб відповідальності. Прихильники

суб'єктивного масштабу вважали, що у кожному окремому випадку слід вивчати суб'єктивні можливості даної особи, не користуючись якимось зразком для порівняння. Прихильники ж об'єктивного масштабу стверджували, що поведінку особи необхідно порівнювати з тим, як би поводи́ла себе людина, яка береться за зразок. Поведінка останньої і приймається за масштаб при вирішенні питання про відповідальність. На нашу думку, було б не правильно відмовитись від будь-якого об'єктивного критерію масштабу. Кожного разу, коли судді доводиться вирішувати питання, чи належним чином поводи́ла себе дана особа, у нього обов'язково виникає уявлення про неналежну поведінку у даних конкретних умовах. Яку ж поведінку громадянина слід обрати за взірець? Вважаємо, що об'єктивним масштабом відповідальності можуть слугувати максимальна передбачливість, максимальне напруження всіх сил та здібностей громадянина, який мав би такі самі індивідуальні особливості, що й дана конкретна особа, професія, вік, освіта, стан здоров'я тощо, у даних конкретних умовах місця та часу. Такий об'єктивний масштаб дозволяє врахувати індивідуальні особливості кожної даної особи, а отже, дозволяє на практиці реалізувати принцип вини.

Форма вини заподіювача шкоди, як правило, не впливає на розмір відшкодування. Істотного значення встановлення форми вини набуває лише у разі наявності вини в поведінці потерпілого. Цивільним законодавством встановлено, що шкода, завдана потерпілому внаслідок його умислу, не відшкодовується (ч. 1 ст. 1193 ЦК України) [215].

Якщо груба необережність потерпілого сприяла виникненню або збільшенню шкоди, то залежно від ступеня вини потерпілого (а в разі вини особи, яка завдала шкоди, – також залежно від ступеня її вини) розмір відшкодування зменшується, якщо інше не встановлено законом (ч. 2 ст. 1193 ЦК України).

Відповідно до принципу законності, цивільно-правова відповідальність настає за наявності умов, передбачених чинним законодавством. Відсутність цих умов означає, що відсутня і відповідальність [216, с. 456]. Тобто цивільно-правова відповідальність не настає за відсутності складу правопорушення, крім випадків, коли боржник звільняється від відповідальності за відсутності вини [187, с. 271].

Певні винятки з цього правила можуть встановлюватися законом. Вони стосуються, наприклад, умов стягнення неустойки, де застосування мір цивільної відповідальності допускається навіть при неповному, урізаному складі правопорушення: достатньо доказати протиправність дій і вину правопорушника. Як уже було зазначено, допускається також застосування мір цивільної відповідальності за відсутності вини правопорушника. Отже, можливість застосування в окремих випадках мір відповідальності без вини правопорушника, без збитків як результату правопорушення, без причинного зв'язку фактично значно розширює межі застосування цивільної відповідальності. Висновки російських цивілістів про чітку тенденцію у російському цивільному законодавстві до посилення цивільної відповідальності за порушення зобов'язань можна також застосувати до українського цивільного законодавства [27, с. 37].

Література:

1. *Цивільний кодекс України*. – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2020. 456 с.
2. *Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. розробників Проекту ЦКУ*. – Київ, 2014.
3. *Цивільне право: загальна частина. Практикум : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закладів] / кол. авт.* – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. – 232 с.
4. *Цивільне право України: Підручник: У 2 т. / За заг. ред. В.І. Борисової, І.В.Спасібо-Фатєєвої, В.Л.Яроцького*. Харків, 2017.

НАПРЯМ 5. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

НОРМАТИВНА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ НАСЛІДКІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО НАСИЛЬСТВА (СТ. 126-1 КК УКРАЇНИ)

Біловол О. О.

*заступник начальника відділу нагляду за дотриманням законів
органами, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю
управління нагляду у кримінальному провадженні*

Прокуратури міста Києва

**Київська міська прокуратура
м. Київ, Україна**

Аналізуючи склад злочину, передбачений ст. 126-1 Кримінального кодексу України (далі – КК), М.І. Хавронюк зазначає, що побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, емоційна невпевненість, нездатність захистити себе або шкода психічному здоров'ю особи виступають обов'язковими суспільно небезпечними наслідками виключно психологічного насильства [2, с. 71–72, 75; 3, с. 383].

Позиція науковця в цій частині потребує уточнення з огляду на те, що він, характеризуючи склад злочину, передбачений ст. 126-1 КК, вказує на те, що об'єктивну сторону досліджуваного складу злочину складають: 1) діяння; 2) його наслідки; 3) причиновий зв'язок між діянням і наслідками, який повинен бути прямим. Діяння виражається в систематичному насильстві, яке загалом можна визначити як силювання потерпілої особи. При цьому закон вказує на його три альтернативні форми: фізичне насильство; психологічне насильство; економічне насильство [2, 70; 3, 383].

Таким чином правник зазначає, що психологічне насильство є одним із видів суспільно-небезпечних діянь, які утворюють об'єктивну сторону домашнього насильства. При цьому наслідки,

про які йдеться в дефініції цього поняття, закріпленій в п. 14 ч. 1 ст. 1 Закону від 7 грудня 2017 р. «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (далі – Закон), він відносить до переліку суспільно небезпечних наслідків, як обов’язкової ознаки об’єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 126-1 КК.

Вважаємо, що нормативна регламентація кримінальної відповідальності за вчинення психологічного насильства не повною мірою узгоджується з правилами законодавчої техніки, яка використовується при конструюванні норм Особливої частини КК. Психологічне насильство, як ознака об’єктивної сторони не є суспільно небезпечним діянням в «чистому» виді. Воно фактично передбачає всі обов’язкові елементи об’єктивної сторони злочину з матеріальним складом – ряд альтернативних протиправних діяння, суспільно небезпечні наслідки, що можуть настати та вказівку на причинний зв’язок між цими діяннями та наслідками. Заради справедливості треба відзначити, що інколи законодавець при конструюванні кримінально правових норм Особливої частини КК використовує поняття, якими одночасно позначають і суспільно небезпечне діяння і його наслідки. Проте диспозиція ст. 126-1 КК сформульована таким чином, що створює помилкове враження нібито психологічне насильство виступає одним із видів саме суспільно небезпечного діяння на рівні з насильством фізичним та економічним. Такий підхід законодавця створює зайві труднощі для тлумачення та однозначного розуміння відповідної кримінально-правової норми.

При цьому зміст дефініції поняття «психологічне насильство» впливає на механізм завдання суспільно небезпечної шкоди у разі систематичного вчинення цього виду насильства, який полягає в тому, що у разі вчинення одного із діянь, які виступають видами психологічного насильства, спочатку має настати хоча б один із наслідків, передбачених у п. 14 ч. 1 ст. 1 Закону, який, у свою чергу, має призвести до суспільно небезпечних наслідків, які прямо передбачені в ст. 126-1 КК. Тобто суспільно небезпечні наслідки, які є складовою психологічного насильства, мають передувати та обумовлювати настання суспільно небезпечних наслідків, прямо передбачених у ст. 126-1 КК. При цьому в юридичній літературі цей аспект, як правило, залишається поза увагою.

Водночас у судовій практиці, притягуючи особу до кримінальної відповідальності за вчинення психологічного насильства, суди в своїх рішеннях, як правило, спочатку зазначають, що в результаті вчинення відповідного виду насильства були завдані суспільно небезпечні наслідки, передбачені у п. 14 ч. 1 ст. 1 Закону, а потім зазначають, що були завдані суспільно небезпечні наслідки, прямо передбачені ст. 126-1 КК. При цьому наявність суспільно небезпечних наслідків, прямо передбачених в ст. 126-1 КК, констатується у зв'язку з встановленням одного чи кількох наслідків, передбачених п. 14 ч. 1 ст. 1 Закону.

Так ОСОБА_1, знаходячись за місцем свого проживання, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, на ґрунті особистих неприязних сімейних відносин, вчинив сварку зі своєю матір'ю ОСОБА_2, в ході якої вчинив відносно останньої психологічне насильство у вигляді нецензурної лайки, словесних образ та погроз застосування фізичної сили. Таким чином ОСОБА_1, діючи систематично, умисно та цілеспрямовано, вчинив дії, які відповідно до висновку амбулаторної судово-психологічної експертизи викликали у потерпілої ОСОБА_2 побоювання за свою безпеку, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе, завдали шкоди її психологічному здоров'ю: обумовили виникнення та розвиток у неї стійких та виражених порушень психічного стану психогенно-невротичний тип. Дії ОСОБА_1 суд кваліфікував за ст. 126-1 КК як умисне систематичне вчинення психологічного насильства щодо особи, з якою винний перебуває у сімейних відносинах, що призвело до психологічних страждань, розладів здоров'я [1].

Дослідження суспільно-небезпечних наслідків, передбачених у п. 14 ч. 1 ст. 1 Закону та ст. 126-1 КК, а також аналіз правозастосовної практики дозволяє зробити наступні висновки. Наслідки, передбачені в дефініції психологічного насильства, повністю охоплюються суспільно небезпечними наслідками, передбаченими ст. 126-1 КК. Закріплення додаткових умов для притягнення до кримінальної відповідальності за психологічне насильство у порівнянні з насильством фізичним та економічним створює враження, що таким чином законодавець ніби розрізняє суспільну небезпеку психологічного насильства та інших видів насильства, вважає цей вид насильства менш суспільно небезпечним. При цьому аналіз психологічного насильства вказує на

те, що його наслідки є такими ж суспільно небезпечними як і наслідки, що завдаються в результаті вчинення інших видів домашнього насильства.

Отже, не зовсім типова для вітчизняного кримінального законодавства нормативна регламентація кримінальної відповідальності за психологічне насильство потребує змін шляхом уточнення кримінальної відповідальності за домашнє насильство.

Література:

1. *Вирок Великоолександрівського районного суду Херсонської області від 30.10.2020 р. у справі № 650/1170/20/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92548693> (дата звернення: 10.11.2020).*

2. *Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М. І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2019. 288 с.*

3. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка, Київ: Дакор. 2019. 1384 с.*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

Чабан І. В.

*студентка II курсу магістратури юридичного факультету
Львівський державний університет внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

У зв'язку з поширенням у всьому світі такого негативного явища, як домашнє насильство, дискримінація, відсутність на державному рівні нормативного регулювання та захисту осіб, які постраждали від домашнього насильства у Стамбулі 11 травня 2011р. було відкрито для підписання Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству

та боротьбу з цими явищами [1], яка є потужним інструментом протидії та захисту від проявів домашнього насильства.

6 грудня 2017р. Верховною Радою України був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами», який набув чинності 11.01.2019 р.[2], саме цей закон здійснив криміналізацію домашнього насильства, зокрема, Кримінальний кодекс України доповнений статтею 126-1 «Домашнє насильство». Фактично відбулася імплементація норм Стамбульської конвенції 2011р. до національного законодавства, варто звернути увагу на те, що дана Конвенція не ратифікована державою Україна. Юридична дефініція домашнього насильства та його форм міститься в Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017р., відповідно під домашнім насильством слід розуміти – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [3]. Дефініція яка міститься у національному законодавстві, повністю відповідає визначенню міжнародного зразка. Відповідно до диспозиції ст. 126-1 КК України: домашнє насильство – умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [4].

Основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, яке передбачене в ст. 126-1 КК України є фізичне та психологічне здоров'я подружжя чи колишнього подружжя або

іншої особи, з якою кривдник перебуває чи перебував у близьких або сімейних відносинах. Додатковим факультативним об'єктом цього кримінального правопорушення можуть виступати честь і гідність особи, воля, право власності, сімейні та близькі відносини, психічна недоторканість.

Потерпілими від кримінального правопорушення, яке передбачене у ст. 126-1 КК України є один з подружжя чи колишнього подружжя, особи з якими кривдник перебуває у сімейних або близьких відносинах [4], отже потерпілий кримінального правопорушення – спеціальний. Закон України від 07.12.2017р. № 2229-VIII, містить перелік осіб на яких поширюється дія законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству незалежно від факту спільного проживання [3].

Діяння передбачене у ст. 126-1 КК України виражається в систематичному насильстві (вчинення діяння не менше ніж три рази протягом одного календарного року), яке передбачено в декількох альтернативних його видах – фізичне насильство, економічне насильство, психологічне насильство. Такий вид домашнього насильства як сексуальне передбачене в таких видах кримінальних правопорушень – ч.2 ст. 152, ч.2 ст. 153, 154, ч.2 ст. 155, ч.2 ст. 156, 301,302,303 КК України.

Тлумачення видів домашнього насильства на законодавчому рівні закріплене у Закон України від 07.12.2017р. № 2229-VIII, відповідно до вищезазначеного акту під: 1) фізичним насильством слід розуміти штовхання, ляпаси, щипання, стусани, кусання, шмагання, а також нанесення побоїв, мордування, незаконне позбавлення волі, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, залишення в небезпеці, заподіяння смерті, даний перелік не є вичерпним; 2) економічне насильство проявляється у вчиненні умисного позбавлення житла, коштів чи документів або можливості користуватися ними, їжі, одягу, іншого майна, залишення без догляду чи піклування, заборона працювати, примушування до праці, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборона навчатися та інші діяння економічного характеру; 3) психологічне насильство включає в себе словесні образи, приниження, залякування, контроль у репродуктивній

сфері, погрози у тому числі щодо третіх осіб, переслідування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили нездатність захистити себе, емоційну невпевненість або завдали шкоди психічному здоров'ю особи; 4) сексуальне насильство – включає будь-які діяння сексуального характеру, які вчиняються стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно неповнолітньої особи незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до здійснення будь-якого акту сексуального характеру з третіми особами, інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи [3].

Факт спільного проживання постраждалої особи та правопорушника для кваліфікації за ст. 126-1 КК України значення не має, так само як і місце вчинення злочину, воно не обов'язково повинно бути місцем проживання. Такі насильницькі дії можуть бути вчиненні будь-де, наприклад під час відпочинку, на дачі, в громадському місці, у вагоні поїзду [5, с. 77–78].

Суб'єктом вчинення кримінального правопорушення передбаченого у ст. 126-1 КК України може бути – фізична, осудна особа, яка досягла 16-річного віку, яка є одним з подружжя чи колишнього подружжя або іншою особою, з якою потерпілий перебуває або перебував у сімейних або близьких відносинах, тобто фактично це всі перелічені у Законі України від 07.12.2017р. № 2229-VIII, особи на яких поширюється його дія. Як зазначалося вище вік з якого настає кримінальна відповідальність за вчинення домашнього насильства становить шістнадцять років, оскільки диспозиція ст. 126-1 КК України містить у собі один з таких видів домашнього насильства як фізичне, яке слід вважати насильницьким суспільно небезпечним діянням, варто було б понизити вік з якого особа яка вчинила таке діяння може визнаватися суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України, оскільки відповідно до ч. 2 ст. 18 КК України за окремі інші насильницькі посягання (ст. ст. 115, 121, 122 КК України) кримінальна відповідальність настає з 14 років [14]. Доречним було б внесення змін до ч.2 ст. 18 КК України, доповненням переліку, кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 126– 1 КК України. Суб'єктивна

сторона характеризується умисною формою вини, яка може бути з прямим чи непрямим умислом [5, с. 78].

Отже, дослідивши поняття «домашнє насильство», об'єктивну сторону та суб'єктивну сторону кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України можна зазначити, що на законодавчому рівні закріплене тлумачення поняття «домашнє насильство», а також дано визначення кожному виду насильства (фізичне, психологічне, економічне, сексуальне), об'єктом кримінального правопорушення (ст. 126-1 КК України), виступає фізичне та психологічне здоров'я подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою кривдник перебуває чи перебував у близьких або сімейних відносинах, честь і гідність особи, воля, право власності, сімейні та близькі відносини, психічна недоторканість. На законодавчому рівні закріплено коло осіб, які можуть відноситися до потенційних потерпілих від домашнього насильства, вік, стать для визнання особи потерпілою значення не має. Суспільно небезпечне діяння повинно характеризуватися систематичністю вчинення, що в свою чергу виступає розмежувальною ознакою кримінального правопорушення (ст. 126-1 КК України) та адміністративного правопорушення (ст. 173-2 КУпАП). Наслідками вчинення домашнього насильства, можуть бути фізичні страждання, психологічні страждання, розлади здоров'я, втрата працездатності, емоційна залежність, погіршення якості життя. суб'єкт вчинення кримінального правопорушення (ст. 126-1 КК України) – спеціальний. Перелік осіб, які можуть бути потенційними суб'єктами вчинення домашнього насильства (ст.126-1 КК України), закріплений у ст. 3 Закону України від 07.12.2017р. № 2229– VIII. Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 126-1 КК України вчиняється тільки в умисній формі вини.

Література:

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами від 11.05.2011р.;

2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами:

Закон України від 06.12.2017р. № 2227-VIII, Відомості Верховної Ради, 2018, №5, ст.34;

3. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017р. № 2229-VIII, Відомості Верховної Ради України, 2018, № 5. С.35;

4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001р., № 2341-III. Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25-26, ст. 131;

5. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М. І. Хавронюка. – К. : Ваіте, 2019. С. 288

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНСТИТУЦІЙНИХ ОЗНАК ЗГВАЛТУВАННЯ

Чабан І. В.

*студентка II курсу магістратури юридичного факультету
Львівський державний університет внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

Згвалтування є найбільш тяжким і небезпечним кримінальним правопорушенням проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. Кримінальна відповідальність за згвалтування передбачена ст. 152 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Відповідно до ч.1 ст. 152 КК України під згвалтуванням слід розуміти – Вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи [1].

Аналіз кримінального законодавства України доводить, що починаючи з 2017 р. норми розділу IV Особливої частини Кримінального кодексу України вже тричі зазнавали значних змін. Так, зокрема, зміни, внесені у 2017–2018 рр., охопили розширення традиційного поняття згвалтування і форм вчинення примушування до вступу в статевий зв'язок, імплементацію поняття сексуального насильства, запозиченого зі Стамбульської конвен-

ції 2011 р., запровадження відповідальності за вступ у добровільні статеві зносини з неповнолітньою особою, причому відповідальність у новій редакції ст. 155 Кримінального кодексу України від 05.04.2001 р. № 2341-III (далі по тексту – КК України) пов’язується вже не з досягненням особою статевої зрілості, а з досягненням нею віку статевого повноліття – 16 років; розширення змісту кваліфікуючих ознак розбещення неповнолітніх [2, с. 35].

Основним безпосереднім об’єктом зґвалтування залежно від того, хто є потерпілим від цього злочину, слід визнавати статеву свободу чи статеву недоторканість особи, а додатковими об’єктами – зокрема, належний фізичний і психічний розвиток неповнолітніх, тілесну і психічну недоторканність, честь і гідність особи.

Потерпілою від зґвалтування може бути особа як жіночої, так і чоловічої статі. Оскільки шлюб не вважається автоматичним свідченням згоди особи на сексуальне спілкування за будь-яких обставин 5, а ст. 152 не містить застереження про визнання зґвалтуванням лише позашлюбного сексуального проникнення, то потерпілою від розглядуваного злочину може бути й особа, яка перебуває з винуватим у шлюбі (офіційно зареєстрованому або фактичному) [3, с. 104–106].

Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06.12.2017 р. № 2227-VIII (далі – Закону України від 06.12.2017 р. № 2227-VIII) вносить серйозні корективи в юридичну оцінку природного статевого акту з малолітньою особою та іншого сексуального проникнення в тіло такої особи. За статевий зв’язок з особою, яка не досягла 16-річного віку, передбачено покарання ст. 155 КК України. Сфера застосування ст. 155 КК України значно скорочена за рахунок нової редакції ст. 152 КК України. Відповідно до ч. 4 зґвалтування повинно включати дії сексуального характеру відносно особи, яка не досягла 14-річного віку, незалежно від її вільної згоди.

З об’єктивної сторони зґвалтування полягає у вчиненні дій сексуального характеру, пов’язаних із вагінальним, анальним або

оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи.

Визначення поняття добровільної згоди міститься у примітці до ст. 152 КК України, відповідно, згода вважається добровільною, якщо вона є результатом вільного волевиявлення особи, з урахуванням супутніх обставин. В даному визначенні наявне оціночне поняття «супутні обставини», на підставі якого й вирішується чи добровільна була згода і відповідно наявність підстави притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 152 КК України. В даному випадку законодавець пішов шляхом механічного запозичення положення про добровільну згоду, закріпленого в Стамбульській конвенції. У зв'язку з цим на практиці можуть виникати певні труднощі неоднозначного тлумачення поняття та у доведенні винуватості особи, або навпаки, намагатимуться встановити винуватість особи у зв'язку з повідомленням про вчинення зґвалтування, яке фактично не здійснювалося. Отже, для запобігання таких проблем на практиці, варто максимально деталізувати поняття «добровільної згоди», надавши законодавчого роз'яснення. Недобровільну згоду потерпілої від зґвалтування особи треба відрізнити від такої, що виключає кваліфікацію дій за ст. 152, пасивної згоди, коли особа, хоч і не бажає сексуального проникнення в її тіло, не перешкоджає цьому і не показує свою незгоду, що розцінюється іншою стороною як добровільна згода на проникнення.

Ст. 152 КК України, викладена в редакції Закону України від 06.12.2017 р. № 2227-VIII, безпосередньо не передбачає обман як один зі способів зґвалтування і, відповідно, не містить жодних застережень щодо його можливого виду (характеру). Попри це, проникнення в один із трьох природних отворів тіла іншої особи, поєднане із введенням її в оману може розцінюватися як зґвалтування – за умови, що особа не надала б на це згоди, якби не була введена в оману щодо певних обставин – природи чи мети сексуального проникнення, особи того, хто його вчиняє, тощо. За наявності обману добровільність є умовною, фальсифікованою і не може бути визнана результатом свободи вираження думки потерпілого, як у примітці до ст. 152 КК України [4, 187].

У зв'язку з внесенням змін до кримінального законодавства, які викладені в редакції Закону України від 06.12.2017р.

№ 2227–VIII, розширилися межі об'єктивної сторони складу злочину «зґвалтування»:

1) під статевими зносинами в попередній редакції ст. 152 КК України розумівся тільки природний статевий акт. Наразі зґвалтуванням визнається не лише природний статевий акт, а й оральний та анальний статевий акт;

2) статевий акт визнавався зґвалтуванням тільки при поєднанні із застосуванням фізичного насильства, погрозою його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи, наразі чинна ст. 152 КК України вказує не на конкретний спосіб вчинення статевого акту, а на не добровільність – відсутність вільного волевиявлення потерпілої особи на здійснення вагінального, анального або орального проникнення в тіло особи, такий втілений законодавчий підхід відображає позицію ЄСПЛ;

3) також внесені корективи в юридичну оцінку статевого акту з малолітньою особою, у доктрині і судовій практиці виходили з того, що сам по собі малолітній вік особи не завжди свідчить про наявність безпорадного стану як ознаки зґвалтування, питання про наявність або відсутність безпорадного стану потерпілого вирішується індивідуально у кожному випадку з урахуванням особливостей розвитку і виховання малолітніх дітей. Вказівка в ч. 4 ст. 152 КК України, викладена в редакції Закону України від 06.12.2017р. № 2227–VIII, відображає втілення ідеї законодавчої конкретизації віку, досягнення якого потерпіли (не досягнення чотирнадцяти років) розцінюється як зґвалтування, незалежно від того, чи давала така особа на це згоду [3, 105-108].

Відповідно, діями сексуального характеру, пов'язаними з вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого предмета, треба визнавати дії сексуального характеру незалежно від їх гетеро– або гомосексуальної спрямованості, які, означаючи проникнення в один із трьох природних отворів потерпілої особи і, відповідно, порушуючи її тілесну недоторканність, здатні збудити та (чи) задовольнити статеву пристрасть чоловіка або жінки.[3, 118].

Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 152, є осудна (у тому числі обмежено осудна) особа, незалежно від статі (у тому числі трансгендер), яка досягла 14-річного віку [1].

Суб'єктивна сторона зґвалтування характеризується прямим умислом. Мотиви, що не впливають на кваліфікацію за ст. 152, можуть бути різними. Це і задоволення статевої пристрасті, й автономні відносно сексуального мотиву спонукання – помста, бажання принизити потерпілу особу або копіювати поведінку інших учасників групи, прагнення сексуального самоствердження, хуліганські спонукання, ревності, бажання примусити потерпілу особу одружитись, національна, релігійна ненависть чи ворожнеча тощо. Зґвалтування потерпілої особи у зв'язку з виконанням нею службового, професійного чи громадського обов'язку має кваліфікуватись за ч. 2 ст. 152 [3, с. 135].

Отже, здійснивши аналіз низки чинних нормативних актів та наукових праць, можна зазначити наступне. В Законі України від 06.12.2017 р. № 2227-VIII закріплена гендерна нейтральність визначення зґвалтування (ст. 152 КК України) у якій не беруться до уваги біологічні відмінності між чоловіком і жінкою. Поняття «добровільної згоди», яке міститься у примітці до ст. 152 КК України містить в собі оціночні поняття, що є не припустимим і потребує деталізації. Новелою кримінального законодавства України є закріплення особливо кваліфікуючої ознаки зґвалтування – вчинення дій сексуального характеру з малолітньою особою, незалежно від її добровільної згоди.

Література:

1. *Кримінальний кодекс України від 05.04.2001р., № 2341-III. Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25-26, ст. 131;*
2. *Юртаєв К.В. Системний аналіз кримінальної відповідальності за злочини проти статевої свободи та недоторканості особи, вчинені неповнолітніми. Вісник кримінологічної асоціації України. 2020. № 1(22) С. 35–47;*
3. *Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М. І. Хавронюка. – К. : Ваіте, 2019. С. 288;*
4. *Маринич А.І., Симоненко Н.О. Зґвалтування: проблема кваліфікації. Юридичний науковий електронний журнал. 2020., № 6. С. 186–188. URL: http://lsej.org.ua/6_2020/48.pdf.*

КОРУПЦІЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Шиян О. Ю.

студент II курсу магістратури юридичного факультету
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

Станом 2019, 2018, 2017 і 2016 роки Україна посідала, відповідно, 150-те, 152-те, 154-те і 156-те місця зі 163 позицій за міжнародним рейтингом найбезпечніших для життя країн Global Peace Index [1]. У цьому рейтингу 2020 року Україна посіла 148 позицію, зайнявши місце між Нігерією та Венесуелою. Можна зробити висновок, що наша країна не є безпечною для проживання, хоча бачимо тенденцію до підвищення рівня безпеки у державі.

У світовому Індексі сприйняття корупції (CPI) за 2019 рік Україна отримала 30 балів зі 100 можливих і тепер посідаємо 126 місце зі 180 країн. Поруч з нашою державою у рейтингу – Киргизстан, Азербайджан та Джибуті [2]. Як бачимо, ситуація з корупцією в країні також дуже складна.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» корупція – це використання посадовою особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди такій особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [3].

Багато вчених схильні розглядати корупцію й організовану злочинність або як одне ціле, або як структурний елемент один одного. Так, О. І. Гуров вважає корупцію однією з обов'язкових ознак організованої злочинності. Під корупцією він розуміє не просто дачу чи одержання хабара за надання будь-якої послуги, а «постійний зв'язок посадових осіб з організованими злочинцями» [4, с. 114]. Подібну позицію займають також деякі західні фахівці. Визнаючи корупцію супутником організованої

злочинності, вони розглядають її як засіб забезпечення кримінальним структурам «даху» за допомогою державних службовців, як форму взаємодії та зрощування політичної, економічної еліти зі злочинним світом.

Аналізуючи взаємозв'язок організованої злочинності з корупцією, А.І. Долгова зазначає, що корупція для організованих злочинців є засобом забезпечення не тільки їх корисливого, але і політичного інтересу, оскільки у них відзначається подвійна мотивація: забезпечити надприбутки і владу заради їх збереження і примноження. У разі корумпованості державних службовців, а тим більш масштабної, громадяни держави фактично втрачають свій державний апарат, він служить в цьому випадку не платникам податків, а інтересам тих, хто його «перекупив» [5].

Організовані злочинні формування є найбільш крупним суб'єктом підкупу посадових та інших осіб, що володіють державними або іншими повноваженнями, авторитетом і можливостями.

Слід зазначити, що на даний час організована злочинність трансформується і все більш частіше присутня в таких складних і глобальних явищах, як економічна і пов'язана з нею жорстка політична конкуренція на ґрунті завоювання і розподілу економічних ринків і ресурсів.

Про органічний зв'язок корупції та організованої злочинності свідчить і такі факти, які відзначають міжнародні організації, формулюючи рекомендації підвищення ефективності боротьби з організованою злочинністю, приділяючи особливу увагу боротьбі з корупцією. Так, ООН одним із стратегічних напрямків попередження організованої злочинності вважає дослідження проблем боротьби з корупцією.

В прийнятих в 1990 р. восьмим Конгресом ООН «Керівних принципах для попередження організованої злочинності і боротьби з нею» прямо вказано, що «необхідною умовою розробки програм з попередження злочинності є дослідження проблем корупції, її причин, характеру, наслідків, взаємозв'язку з організованою злочинністю і заходів по боротьбі з нею».

У Рамковій Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти організованої злочинності від 21 липня 1997 р. безпосередньо у визначенні поняття організованої злочинності вказується на те, що корупція є одним з трьох основних засобів (два інші –

насилюство і залякування), які дають можливість ватажкам організованої злочинності отримувати прибуток, контролювати території, зовнішні і внутрішні ринки, продовжувати свою злочинну діяльність і проникати в легальну економіку.

Отже, бачимо, що на міжнародному рівні визнано тісний зв'язок організованої злочинності і корупції. В міжнародних нормативних актах організована злочинність визначається як сукупність певних ознак, де передове місце займає явище корупції.

Якщо ж характеризувати проникнення представників організованих злочинних груп до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, то слід відзначити, що в цьому випадку переслідуються такі цілі:

- уникнення від кримінальної відповідальності керівників та членів організованих злочинних угруповань;
- нейтралізацію слідчих дій, оперативно-розшукових та інших заходів, що вчиняються правоохоронними органами щодо організованих груп та злочинних організацій чи окремих їх членів;
- забезпечення «даху» для продовження злочинної діяльності;
- забезпечення можливостей для нарощування свого прибутку, отримання інших переваг і т.д.

Цікавим фактом є те, що згідно офіційної статистики, наданої Генеральною прокуратурою України за 2019 рік, в нашій державі виявлено тільки 10% злочинних угруповань, що мали корупційні зв'язки (29 з 293 організованих груп та злочинних організацій). Як здається, що це пов'язано з тим, що більшість виявлених злочинних угруповань існували не більше року, і тому за цей час не встигли налагодити корупційні зв'язки [6].

Якщо говорити про роль корупції у функціонуванні організованої злочинності, то необхідно констатувати, що корупція – це лише один з засобів, який використовують суб'єкти організованої злочинності. Слід погодитися з тим, що факти отримання службовою особою навіть численних хабарів за вчинення конкретних дій з використанням свого посадового положення самі по собі не дають підстав розглядати їх як прояви організованої злочинної діяльності.

У свою чергу, організована злочинна група або організоване злочинне співтовариство цілком можуть існувати і без корумпованих зв'язків. Інша справа, що відсутність таких

зв'язків може істотно ускладнити функціонування таких утворень і навіть унеможливити вчинення окремих злочинів. Але це вже зовсім інший аспект, який свідчить про взаємний вплив, взаємозалежності цих явищ. Наявність корумпованих зв'язків для організованих злочинних формувань і зв'язок корумпованого чиновника з такими формуваннями – це оптимальна з точки зору досягнення злочинного результату і безпеки функціонування схема існування двох зазначених явищ.

Потрібно зазначити, що корупція і організована злочинність завжди зацікавлені в симбіозі та прагненні один до одного. Можна уявити, що в своєму розвитку корупція і організована злочинність ідуть назустріч один одному і неодмінно зустрічаються на певному етапі діяльності.

Тому важливо розуміти, що заходи протидії корупції та організованій злочинності повинні поєднуватися та застосовуватися в комплексі, адже тільки таким способом можливо кардинально змінити ситуацію в державі та в майбутньому посідати передові місця в міжнародному рейтингу найбезпечніших для життя країн.

Література:

1. *Vizion of Humanity 2020 (GPI) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2020/10/GPI_2020_web.pdf.*
2. *Трансперенсі Інтернешнл Україна / Індекс сприйняття корупції – 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ti-ukraine.org/research/index-sprinyattya-korupsiyi-2019/>.*
3. *Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n6>.*
4. *Гуров А.И. Профессиональная преступность: прошлое и современность. / А.И. Гуров – М., 1990. – 147 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.twirpx.com/file/142624/>.*
5. *Долгова А. И. Государственная политика противодействия коррупции и теневой экономике в России / Материалы Всероссийской научной конференции (Москва, 6 июня 2007 г.) – М., Научный эксперт, 2007. С. 117. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://rusrand.ru/files/13/07/25/130725120316_Korrupciya.pdf.*

6. Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. Розділ: статистика ГПУ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://old.gov.ua/ua/statinfo.html>.

ПЕРІОДИЗАЦІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ ЗА ХВОРОБОЮ

ШМАТ М. С.

аспірант третього року навчання кафедри публічного права

Національний технічний університет

«Дніпровська політехніка»

м. Дніпро, Україна

Періодизація (від грец. *περίοδος* – певний проміжок часу) – раціональний спосіб впорядкування інформації, заснований на властивостях людського інтелекту систематизувати її за часовими критеріями [1].

Деякі вчені вважають недоцільним застосування періодизації при дослідженні конкретної кримінально-правової проблематики. Вони стверджують, що процес розвитку науки не може бути розбитий на періоди, відокремлені один від іншого певними хронологічними датами. До прихильників такої позиції можна віднести криміналіста Г.С. Фельдштейна, який виступав проти суворого хронологічного порядку та необхідності врахування нашарувань різноманітних течій в сфері кримінально-правової думки [2]. Тобто йдеться про випадки, коли кримінальні приписи відображаються в різних хронологічних періодах. Таке твердження заслуговує на увагу, проте виважена періодизація формує системний, впорядкований, хронологічно-обумовлений підхід до розуміння предмета дослідження і його генезису.

Періодизація кримінального права на території України широко представлена у вітчизняній доктрині, однак єдиний підхід побудови останньої відсутній. Дослідженням питань історіографії кримінально-правової науки займалися такі вчені, як А.Ф. Бернер, С.Ф. Денисов, І.Я. Козаченко, В.П. Коняхін,

В.В. Кузнецов, Л.О. Кузнецова, С.В. Кудін, В.К. Матвійчук, А.В. Наумов, Л.О. Окіншевич, А.В. Савченко, П.Л. Фріс. Невизначеність критеріїв історіографії кримінального права та їх багатоманітність породило плюралізм останніх та відсутність єдності в поглядах.

В.П. Коняхін при формуванні історичної періодизації визначає пріоритетність критерію кодифікованості кримінального права і виділяє наступні періоди:

- 1) становлення в межах не кодифікованого кримінального законодавства (X–XVIII ст.);
- 2) структурне відособлення як підсистема кримінального законодавства (1813–1845 р.)
- 3) розвиток структури в системі кодифікованого кримінального законодавства (1845–1996 р.) [3, 18].

А.В. Наумов, розглядаючи періодизацію кримінального права на дорадянський, радянський і пострадянський періоди, визначив «радянщину» ідеологічним критерієм такого поділу [4, с. 142].

Л.О. Окіншевич, досліджуючи історичні закономірності розвитку українського права, в тому числі кримінального права, здійснив поділ на наступні періоди:

- 1) феодальний (X – XV ст.);
- 2) станової держави (XV – середина XIX ст.);
- 3) модерної держави [5, 8].

Традиційно вітчизняна правова доктрина співвідносить розвиток кримінального права з відповідними періодами розвитку української держави. Проте, як зазначалося раніше, за твердженням Г.С. Фельдштейна, така думка містить суперечності при розповсюдженні дії карного закону впродовж різних періодів розвитку держави. Представником такої думки є вітчизняний правознавець-криміналіст П.Л. Фріс, який визначив наступні періоди розвитку кримінального права (законодавства України):

- 1) період феодальної роздробленості (IX – середина XI ст.);
- 2) період козацької держави (середина XV – середина XVIII ст.);
- 3) період творення Української незалежної держави (1917–1922 роки);
- 4) період кримінального законодавства Української РСР (1917–1991 роки);

5) період кримінального законодавства незалежної України до ухвалення Кримінального кодексу (1991 – 2001 роки);

6) сучасний період – період після прийняття першого національного Кримінального кодексу (05 квітня 2001 – і по теперішній час) [6, с. 67–68].

Наведена періодизація П.Л. Фріса має в своїй структурі певні прогалини, зокрема не враховано розвиток вітчизняного права періоду XII, XIII, XIV століття.

Періодизація кримінального права України, запропонована В.В. Кузнецовим і Л.О. Кузнецовою, в основі якої покладено критерій чинності основних правових джерел (20 періодів) має логічну побудову, однак відсутня структурованість останньої ставить перешкоди для проведення конкретних кримінально-правових досліджень [7, с. 41–50]. Проте вказані ними висновки щодо усунення методологічних прорахунків при дослідженні історії розвитку українського кримінального законодавства будуть в подальшому враховані.

З урахуванням викладеного, вважаємо за доцільне формування такої періодизації кримінального права України, яка б не мала в собі істотних протиріч та враховувала принаймні декілька різних критеріїв побудови. Періодизація кримінально-правового інституту, зокрема інституту звільнення від покарання за хворобою повинна також відтворювати специфіку генезису останнього та відображати період виникнення передумов, зародження і подальшого розвитку.

Передумови виникнення інституту звільнення від покарання за хворобою на території сучасної України почали прослідковуватись в період Австро-Угорської та Російської імперії, та були відображені в актах кримінального законодавства тих часів. Зародження вищевказаного кримінально-правового інституту нерозривно пов'язано із розвитком кримінального законодавства СРСР та УРСР зокрема. Кримінальні кодекси УСРР 1922 р., 1927 р. хоча ще не мали чіткого законодавчого закріплення інституту звільнення від покарання за хворобою, проте багато суміжних кримінально-правових норм до цього підштовхували.

Вперше інститут звільнення від покарання за хворобою був законодавчо закріплений як процесуальна норма та представлений в Кримінальному процесуальному кодексі УРСР 1960 року. Подальший його розвиток ґрунтувався на зміні

політичної обстановки держави та демократичності процесів незалежної України.

Для правильного розуміння історичних процесів становлення та розвитку інституту звільнення від покарання за хворобою необхідно дотримуватися системного підходу та чіткого хронологічного порядку. Пропонуємо при дослідженні інституту звільнення від покарання за хворобою використовувати періодизацію за представленою авторською класифікацією:

1) інститут звільнення від покарання за хворобою на українських землях Австро-Угорської імперії (1867 р. – 1918 р.);

2) звільнення від покарання за хворобою в Російській імперії (1721 р. – 1917 р.);

3) зародження інституту звільнення від покарання за хворобою в період Радянської України (УСРР, 1919 р. – 1937 р.);

4) становлення інституту звільнення від покарання за хворобою в радянський період (УРСР, 1937 р. – 1991 р.);

5) період кримінального законодавства незалежної України до ухвалення КК України, із дослідженням альтернативного проекту КК (1991 р. – 2001 р.);

6) сучасний період розвитку інституту звільнення від покарання за хворобою, із дослідженням нормативно-правових актів РФ, що діють на тимчасово окупованих територіях АР Крим та м. Севастополя (2001 р. – і по теперішній час)

Запропонований варіант диференціації розвитку інституту звільнення від покарання за хворобою найбільш повно відобразить основні тенденції його становлення та розвитку, і буде сприяти розумінню сучасної динаміки правозастосування.

Література:

1. Зашкільняк Л.О. *Періодизація в історії* // *Енциклопедія історії України* : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. – Київ : наук. думка, 2011. – Т. 8 : Па – Прик. – С. 152. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Periodyzatsiia_istorii.

2. Фельдштейн Г.С. *Главные течения в истории науки уголовного права в России*. – Ярославль : Типография губернского правления, 1909.

3. Коняхин В.П. Теоретические основы построения Общей части Российского уголовного права / Коняхин В.П. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2002. – 348 с.

4. Полный курс уголовного права: в 5 т. / [под ред. А.И. Коробеева]. – СПб. : Р. Асланова «Юрид. центр Пресс», 2008. – (Ученики и учебные пособия). – Т.1: Преступление и наказание. – 2008. – 1133 с.

5. Історія українського права: навч. посібник.: матеріали до курсу лекцій з історії української державності / [О.О. Шевченко, О.Й. Вовк, В.П. Капелюшний та ін.; за ред.. О.О. Шевченко]. – Київ: Олан, 2001. – 214 с.

6. Фріс П.Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми / П.Л. Фріс – К. : Атіка, 2005. – 332 с.

7. Кузнецов В.В., Кузнецова Л.О. Окремі напрями удосконалення історико-правових досліджень кримінального законодавства України / Вісник Асоціації кримінального права України, 2016, № 1(6). – 505 с.

НАПРЯМ 6. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ГІРНИЧОТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОРУШЕННЯМ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ВУГІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Безгинський Ю. С.

адвокат,

здобувач

**Луганський державний університет внутрішніх справ
імені Е. О. Дідоренка
м. Сєвєродонецьк, Луганська область, Україна**

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу», судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду. Відповідно до положень чинного КПК України, на етапі досудового розслідування судова експертиза може призначатися вмотивованою постановою слідчого, дізнавача чи прокурора (ст. 242, 243), ухвалою слідчого судді за клопотанням сторони захисту (ст. 243, 244). На етапі судового розгляду експертиза призначається ухвалою суду за клопотанням сторони провадження чи за власною ініціативою, в порядку та на підставах визначених ст. 332 КПК України. Судовий експерт також може на будь-якому етапі провадження залучатися потерпілим, стороною захисту на договірних умовах.

Під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із порушенням правил безпеки на підприємствах вугільної промисловості однією із ключових судових експертиз є гірничотехнічна.

Даний різновид досліджень відноситься до інженерно-технічного виду експертиз. Судова гірничотехнічна експертиза

може проводитися як працівниками державних спеціалізованих установ, так і судовими експертами, які не є працівниками зазначених установ.

Основними завданнями гірничотехнічної експертизи є: верифікація виду техногенної аварії на гірничому підприємстві, встановлення її причин та обставин, а також ступеня тяжкості матеріально-технічних і екологічних наслідків; з'ясування причин порушень технологічного гірничого процесу; визначення відповідності фактичних умов експлуатації гірничих машин, механізмів, обладнання, інструментів вимогам нормативно-технічної документації, їх технічного стану й придатності для виконання конкретних технологічних та технічних операцій; виявлення наявності дефектів гірничих машин, обладнання й механізмів, технічних причин і часу їх виникнення; встановлення відповідності кваліфікації суб'єкта технологічного процесу характеру роботи, яка ним виконується; визначення об'єктивної можливості виконання певних дій у заданих гірничогеологічних та гірничотехнічних умовах; встановлення недоліків організаційно-технічного характеру у виробничому процесі гірничого підприємства; визначення відповідності умов праці на гірничому підприємстві й певному робочому місці правилам і нормам техніки безпеки тощо. Названа експертиза має призначатися у випадках, коли розслідувана подія відбулася в забої (під землею) або на поверхні на підприємстві під час реалізації технологічного процесу, безпосередньо пов'язаного із видобутком вугілля.

Об'єктами гірничотехнічної експертизи є: матеріальні й матеріалізовані джерела інформації (речові докази, фрагменти місця події, зразки, гірничі вироби, комунікації, способи і засоби виробництва, системи керування, контролю та захисту, документи тощо).

Аналіз постанов та ухвал про призначення гірничотехнічних експертиз показав, що для проведення досліджень експерту, як правило, направлялися лише матеріали кримінального провадження. Тому на момент призначення відповідної експертизи мають бути належним чином задокументовані ознаки події що відбулася, а також отримані шляхом витребування, тимчасового доступу чи обшуку основні документи (зокрема матеріали внутрішніх розслідувань події, які проводилися на підприємстві). У випадку недостатності матеріалів направлених на дослідження,

експерт може звернутися до суб'єкта який призначив експертизу із клопотанням про витребування і надання додаткових документів. Таке клопотання експерта може бути підставою для звернення до слідчого судді із клопотанням про тимчасовий доступ до таких документів або проведення обшуку з метою їх відшукування.

В постанові чи ухвалі про призначення судової гірничотехнічної експертизи доцільно вказувати перелік документів, що містяться в матеріалах кримінального провадження та за якими буде проводитися судова експертиза. Вивчення експертом іноді достатньо об'ємних матеріалів провадження з метою відшукування корисних документів не сприяє швидкості та ефективності проведення дослідження.

Аналіз практики показав, що при призначенні судових гірничотехнічних експертиз у кримінальних провадженнях щодо порушень правил безпеки на підприємствах вугільної промисловості найчастіше перед експертом ставилися наступні запитання: вимоги яких нормативно-правових актів з охорони праці регламентують дії осіб, причетних до розглянутого випадку в даній виробничій ситуації?; чи належить робота, яку виконував потерпілий, до категорії робіт з підвищеною небезпекою?; чиї дії (бездіяльність) з технічної точки зору знаходяться в прямому причинному зв'язку з настанням нещасного випадку?; хто із співробітників підприємства мав технічну можливість запобігти настанню нещасного випадку?; вимоги яких нормативно-правових актів і технічної документації регламентують дії осіб, причетних до події, які досліджуються?; які вимоги нормативно-правових актів і були порушені?; тощо.

ТРУДОВІ ПРАВА НЕПОВНОЛІТНІХ

Столітній О. А.

студент

Коледж

**Київського інституту інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Київ, Україна**

Відповідно до ст. 43 Конституції України, кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується [1, с. 1]. Реалізація неповнолітніми трудових прав є додатковою можливістю пізнання навколишнього світу, набуття практичних знань та життєвого досвіду, способом самореалізації й розвитку інтелектуальних та творчих здібностей. Водночас, трудові права неповнолітніх як категорії громадян, що в силу віку додатково захищаються, потребують дослідження науковцями та вивчення самими неповнолітніми для їх ефективного захисту.

Метою даної роботи є аналіз трудових прав неповнолітніх, порядок прийняття на роботу, а також заборони роботодавцю залучати неповнолітніх до певних видів робіт.

Питання трудових прав неповнолітніх досліджувалися рядом вчених, зокрема: Е.В. Бабенко, Н.М. Крестовська, Н.М. Опольська, Н.В. Ортинська, О.С. Реус та ін. Під час даного дослідження використано такі методи як: аналіз, синтез, індукція, дедукція, формально-юридичний, системно-структурний та узагальнення.

Ключовими нормативно-правовими актами у сфері трудових прав неповнолітніх є КЗпП України, Закону України (далі – ЗУ) «Про охорону праці» [7], «Про зайнятість населення» [5], «Про охорону дитинства» [6], «Про сприяння соціальному становленню і розвитку молоді в Україні» [8], «Про відпустки» [4].

Насамперед необхідно з'ясувати обсяг категорії «неповнолітні» та вік з якого допускається прийняття на роботу. Відповідно до ч. 2 ст. 6 Сімейного Кодексу України, неповнолітньою вважається дитина у віці від 14 до 18 років [3, 1]. В КЗпП України це питання не врегульовано. В ст. 1 ЗУ «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» неповнолітніми

визначено громадян віком до 18 років [2, 1]. Дане питання опосередковано визначено у ст. 1 ЗУ «Про зайнятість населення», де *безробітним* визначено особу віком від 15 років, а *особами працездатного віку* – осіб віком від 16 років, *працездатними особами* – осіб віком від 16 років [5, 1], тобто трудові права набуваються неповнолітнім у відповідному віці. ЗУ «Про охорону дитинства» в ст. 1 визначає *дитину* як особу віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом вона не набуває прав повнолітньої раніше [6, с. 1].

Щодо віку з якого допускається прийняття на роботу варто зазначити, що, за загальним правилом, прийняття дитини на роботу допускається з 16 років, з 15 років – як виняток, за згодою одного із батьків або особи, що його замінює (ст. 188 КЗпП України, ч. 2 ст. 21 ЗУ «Про охорону дитинства»), а з 14 років за згодою одного з батьків або особи, що його замінює допускається прийняття на роботу учнів загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних і середніх спеціальних навчальних закладів для виконання легкої роботи, що не завдає шкоди здоров'ю і не порушує процесу навчання, у вільний від навчання час (ст. 188 КЗпП України) [2, 1; 6, 1].

Окрім того, відповідно до ст. 22 ЗУ «Про охорону дитинства», діти, які досягли 16-річного віку, мають право займатися підприємницькою діяльністю, можуть бути членами колективного сільськогосподарського підприємства та членами селянського (фермерського) господарства в порядку, встановленому законом [6, с. 1], тобто можуть реалізувати власні трудові права шляхом зайняття відповідними видами діяльності.

Погоджуємося з думкою Л.В. Мединської, що неповнолітні працівники – це особлива категорія працівників, яка відрізняється від інших не лише віком, а й правовим становищем, наявністю додаткових трудових пільг і гарантій, наданих їм державою під час виконання трудової діяльності, з урахуванням стану здоров'я та умов праці [10, с. 82].

Відповідно до ст. 187 КЗпП України, неповнолітні у трудових правовідносинах прирівнюються у правах до повнолітніх, а в галузі охорони праці, робочого часу, відпусток та деяких інших умов праці користуються пільгами, встановленими законодавством України [2, с. 1].

Галузеве законодавство визначає такі додаткові гарантії в сфері **трудових прав неповнолітніх**: 1) надання першого робочого місця, у визначених ч. 1 ст. 197 КЗпП України випадках, на строк не менше двох років (ч. 1 ст. 197 КЗпП України), а молодим спеціалістам – роботи за фахом на період не менше трьох років (ч. 2 ст. 197 КЗпП України); 2) невстановлення випробування при прийнятті на роботу (ч. 2 ст. 26 КЗпП України); 3) скорочена тривалість робочого часу (ч. 2, ч. 3 ст. 193 КЗпП України, ч. 3 ст. 21 ЗУ «Про охорону дитинства»): для працівників віком від 16 до 18 років – 36 годин на тиждень, для осіб віком від 15 до 16 років (учнів віком від 14 до 15 років, які працюють в період канікул) – 24 години на тиждень (п. 1 ч. 1 ст. 51 КЗпП України); 4) виплата заробітної плати в повному розмірі при скороченій тривалості роботи (ч. 1 ст. 194 КЗпП України, ч. 3 ст. 21 ЗУ «Про охорону дитинства»); 4) доплати до заробітної плати (ч. 2, ч. 3 ст. 194 КЗпП України); 5) щорічна основна відпустка тривалістю 31 календарний день, що надається за бажанням працівника в зручний для нього час (ч. 1 ст. 195 КЗпП України, ч. 8 ст. 6, п. 1 ч. 13 ст. 10 ЗУ «Про відпустки»); 6) надання щорічної відпустки повної тривалості у перший рік роботи, за заявою, до настання шестимісячного терміну безперервної роботи на підприємстві, в установі, організації (ч. 2 ст. 195 КЗпП України, п. 3 ч. 7 ст. 10 ЗУ «Про відпустки»).

При прийнятті неповнолітнього на роботу обов'язковим є: попереднє проходження неповнолітнім медичного огляду та наявність письмового медичного висновку про відсутність протипоказань для участі у трудовій діяльності (ст. 191 КЗпП України, ч. 2 ст. 11 ЗУ «Про охорону праці», ч. 6 ст. 21 ЗУ «Про охорону дитинства»); укладення письмового трудового договору (п. 5 ч. 1 ст. 24 КЗпП України). Також на кожному підприємстві, в установі, організації має вестися спеціальний облік працівників, які не досягли вісімнадцяти років, із зазначенням дати їх народження (ст. 189 КЗпП України).

Після прийняття на роботу неповнолітні в подальшому, до досягнення 21 року, щороку підлягають обов'язковому медичному оглядові (ст. 191 КЗпП України, ч. 6 ст. 21 ЗУ «Про охорону дитинства»).

Погоджуємося з Ю.В. Грицай, що сьогодні постає необхідність у закріпленні в законі України практики позачергових медичних оглядів. Науковець пропонує зобов'язати роботодавців за власний рахунок забезпечувати позачерговий медичний огляд за заявами працівників, які вважають, що погіршення стану їхнього здоров'я пов'язане з умовами праці; за власною ініціативою у разі неможливості виконувати свої трудові обов'язки; за заявою батьків неповнолітніх працівників [9, с. 13].

Галузеве законодавство також передбачає спеціальні **прямі заборони для роботодавця**, пов'язані з роботою неповнолітніх, зокрема забороняється: 1) застосування праці неповнолітніх на важких роботах і на роботах з шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах (ч. 1 ст. 190 КЗпП України, ч. 1 ст. 11 ЗУ «Про охорону праці», ч. 4 ст. 21 ЗУ «Про охорону дитинства»); 2) залучати неповнолітніх до підіймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми (ч. 2 ст. 190 КЗпП України, ч. 1 ст. 11 ЗУ «Про охорону праці»); 3) неповнолітніх до нічних, надурочних робіт і робіт у вихідні дні (ст. 192 КЗпП України, ч. 1 ст. 11 ЗУ «Про охорону праці»); 4) ненадання щорічних відпусток протягом робочого року (ч. 5 ст. 11 ЗУ «Про відпустки»); 5) заміна всіх видів відпусток грошовою компенсацією (ч. 5 ст. 24 ЗУ «Про відпустки»); 6) залучення дітей до найгірших форм дитячої праці (визначених в ч. 5 ст. 21 ЗУ «Про охорону дитинства»), до праці понад встановлений законодавством скорочений робочий час (ч. 4 ст. 21 ЗУ «Про охорону дитинства»). Згідно з ч. 8 ст. 21 ЗУ «Про охорону дитинства», з метою захисту своїх трудових прав діти, які працюють, можуть створювати професійні спілки або вступати до існуючих професійних спілок у порядку, встановленому законодавством України.

В умовах розвитку національних демократичних інститутів захисту прав дитини, важливо усвідомлювати необхідність максимально точного співвідношення віку та об'єму прав неповнолітнього, яка з одного боку надасть найбільш ефективну модель використання своїх прав, а з іншого боку – стримає від всездозволеності. Саме тому бачення безпосередніх носіїв таких прав є вкрай важливим при формуванні відповідних внутрішньо-державних норм законодавства та шляхів їх реалізації.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Кодекс законів про працю України: Закон від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
3. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
4. Про відпустки: Закон України від 15.11.1996 № 504/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>
6. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 року № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
7. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>
8. Про сприяння соціальному становленню і розвитку молоді в Україні: Закон України від 05.02.1993 № 2998-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12#Text>
9. Грицай Ю.В. Правове регулювання охорони праці молоді: сучасний стан та шляхи вдосконалення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2015. Вип. 34(2). С. 10–14.
10. Мединська Л.В. Правове регулювання праці неповнолітніх за законодавством України. Юридичний науковий електронний журнал: електронне наукове фахове видання. 2016. №3. С. 80–83.

НОТАТКИ

МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ
ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН»
23–23 січня 2021 р.

м. Харків

Видавник – ГО «Асоціація аспірантів-юристів»
Поштова адреса: 61052, Харків-52, а/с 10664
Електронна пошта: aa.u.kh.conference@gmail.com,
www.lawgraduate.org.ua, Телефон: 099 702 74 87
Підписано до друку 25.01.2021 р. Здано до друку 26.01.2021 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 5,11
Тираж 100 прим. Зам. № 2601-21.